49ՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1470 Կ. ՊՈԼԻՍ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ 10/23 ԱՊՐԻԼ 1906 29 ՄԱՐՏ 1324 – 10 ՆԻՍԱՆ 1322

Journal Arménien
MANZOUMÉ-I-EFKIAR
Grand' Rue de la S-Porte.
CONSTANTINOPLE

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ֆ. ԳԱՅՍԷՐԵԱՆ
ՈՐՈՒ Կ'ՈՒՂՂՈՒՒ ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԹՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
38, Պապը Այի Ճատտէսի, 38
Խմբագրութեան ուղղուած գրութիւններ եւ թղթեր տրուիր

Մանկունաւորի Էֆքեար

ՀԱՅԱԹԵՐԹ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

منظومهٔ افکار
ارمنجه یومی وسیاسی غزتەدر
صاحب امتیازی : اوهانس قریم
ادارەخانەسی باب عالی جادەسنده نومرو ۳۸

ԳՆԱ – ԱՌՔԱՅԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՆԽԻԿ	Տարեկան	Վեցամսեայ
Գրոշով համար	80 գր.	50 գր.
Թուականերու համար	108 »	60 »
Արտասահմանի համար	25 ֆր.	18 ֆր.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ
Մէկ անգամի համար տողը 5 գրոշ
Մէկ անգամէ աւելի ցանուցման համար մասնաւոր գայմաններ

10 ՓԱՐԱ — ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ՇՈՒԱՆՋՈՒՄԷ. ԿԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԷՆ ՕՐ ԱՐԵՒԱԼՈՒԹԵՒՆ — 10 ՓԱՐԱ

"ՄԱՆԶՈՒՄԷ"Ի 6ՐԴ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԸ

ՄԱՆԶՈՒՄԷ երէկ աւարտեց իր հնգամեակը եւ այսօր կը թեւակոխէ 6րդ Տարեշրջանին։ Համակրողներէ եւ բարեկամներէ ստացանք շնորհաւորութիւններ, որոնց կը յայտնենք մեր փոխադարձ շնորհակալութիւններ։ Նոր Տարեշրջանին առթիւ, թերթս կը հրատարակէ բոլորովին նոր տառերով, ինչպէս կը տեսնուի։

ՆՇՄԱՐՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆ ԿԵԱՆՔԷ

ԹԷ ԻՆՉՊԷՍ ՀԱՄԱՐ ԳԵՐՄԱՆԸ Կ'ԱՌԱՋԱՓԻՆ ԿԱԹՈԼԻԿ ԹԷՑ ՊՈՒԼԻԼԻ ԹԷ ԻՆՉՊԷՍ ՀԱՄԱՐ ԳԵՐՄԱՆ ՏՂԱՅՈՑ ԱԿՈՒՄՆԵՐԸ ԱԲԵԼԻ ԱՍՈՒՂԷՆ

Հասած էլ թէ հոս ի Պոլիս անընդունակ հռչակուած Հայ աղջիկ մը, գերման կրաւորական անդնելի եւ բը, ուշադրութեան արժանի յատկութիւններ ձեւք բերելով այսօր, հոն, ազէկ դէպք մը ունի որ զինքը կ'ապրեցնէ պատուաւորապէս։

Իրաւ կլման ամէն բանի վրայ կ'ազդէ, բայց հոն, յառաջադիմութիւն կայ, ուր մարդկային հանճարն ու ճարտարութիւնը անորդի օգտուելու, անոր պակասը լրացնելու իմաստութիւնը կ'ունենայ։ Կարելի է մինչ հաւատալ թէ՝ գերման հոգը բացարեկ «բրիլիէժներ ունի, զորս այլուր չենք կարող գտնել։

Եւ ես մինչեւ հիմա չեմ կրցած ուրոյապէս հասկնալ թէ ինչո՞ւ կը պակսի մերիններին այն ուրախ ու զուարթ բնաւորութիւնը, որ անոնց (գերմաններու) յատկանիշն է, այն ճկունութիւնն ու ճարպիկութիւնը, որ հոն ամէն տեղ դիտելի է, այն նկատ ու կայր, որ օտարին նախանձը չարժէ բնաւորութիւնը ունի, և վերջապէս այն ժրութիւնն ու արագաշարժութիւնը, որ տեսնողներու համակրութիւնը կ'առնէին։

Եւ այս ուշադրութեան արժանի բանը, Գերմանիոյ մէջ ուր ալ որ երթաս աչքի կը զարնէ ու մանաւորապէս գիւղերի է ան՝ փոքր ու մեծ արձակարդներու առեն, վարժապետաց ու վարժուհիներու վրայ, որոնք երկու տեսէ խումբեր կազմելով, գումար մը մէջտեղ կը գտնեն, երթալու ուսելու զայն Անգլիոյ ծովեզերքներուն, Զուիցերիոյ հանքաւաւոր տեղերուն և Իտալիոյ զուարճալի մասերուն մէջ, հոն հոգիով ու մարմնով կաղմուրուելու դիտմամբ, որպէս զի կարող ըլլան աշխատ թարմ ուժով վերսկսել իրենց գործին։

Ես կը կարծեմ թէ Գերմանացիին վրայ երեւցած յիշեալ որոշ յատկութիւնը գարգ մը յարակից պարագաներու հետ, իր վարժապետաց և վարժուհիներու հոգեկան արձագրութիւններէն կը բղխի, որ անոնց վրայ այլ եւս տեսակ մը ունակութիւն եղած է։

Հոս անոյշակի կրնանք յիշել թէ՝ Բերլայի գերմանական երկսեռ դպրոցի վարժապետաց երկսեռ խումբը, եկած Կաղանդի արձակուրդին, իր օրերն անցուց որսորդութեամբ և ուրիշ զուարճութեամբ այն լեռներուն և ձորերուն մէջ, որոնք Գէյքօղլի կռնակը կը գրուսուին, և ասոնք ամէն տարի մեծ արձակուրդին խմբովին ճամբորդութիւն մը կ'ընեն Գերմանիա։

Այս կարգի ճամբորդութեանց մէջ, պէտք է ասելցնել թէ անոնք, գերման ազգի մեծամասնութեան պէս, կարի պարզասէր են, թէյ, սուրճ, սուրճով կամ թէյով կաթ, գինի և աւ հասարակ ոգելից ըմպելիներ և այլն չատ քիչ տեղ կը բռնեն հոն։ հապա հագուստնին այնչափ աչքի քիչ կը զարնէ, որ չատ սնգամ կարելի չէ որոշել զանոնք հասարակ մարդիկներէ։

Հոս կը կարծեմ թէ՝ տեղն է յիշել հետեւեալ դէպքը, որ ուրիշներու համար ինչ ալ որ եղած ըլլայ, ինծի վրայ դէշ ազդեց։ Ուրբաթ օր մը, Մարտ 24ին Սիրբէնիկն գերմանացի տիկնոջ մը հետ Բերա կ'անցնէի։ Գիմացնս եկող երկու ուրիշ գերմանացի տիկիններ, որոնք ինձ անծանօթ էին, սովորական տեսութենէ հաբը, խօսքերնին ընդհատելով ազդելով ըսին։ «Առաջիկայ կիրակի, ինչ գոյն ալ որ ունենան մէկ կողմ ձգելով, անպատճառ Բերա եկուր, Հայերու «Մուալէթ»ը դիտելու համար»։ Դէպքը այնչափ փայլուն և այնչափ պերճաբան է, որուն վրայ իմ կողմէ բառ մը իսկ աւելցնելը աւելորդ սեպեցի։

Մենք դառնանք սակայն մեր նիւթին, որմէ բան երեւոյթին քիչ մը հեռացանք։ Մեր մէջ չատ հոն չէ ի հարկէ սուրճի գործածութեան ընդհանրացումը։ չաքարով զայն գործածելու սովորութեան պլլնաւորութիւնն ալ հաւանաբար կէս դարու հնութիւն մը ունի։ իսկ թէյի գործածութեան սիրնաւորութիւնը չատ աւելի նոր է, և հարկ է յիշել թէ թէյի գործածութիւնը չէ թէ միայն մեր մէջ, այլ գրեթէ ամէն տեղ սուրճէն բաւական ետքը կը սկսի։

Եւ քանի որ այս բանը յիշուեցաւ, լաւ է որ նորէն քիչ մը ճամբայէն չեղնիմ։ Թէյը որ տարեկան երեք հունձք ունի, այն է մարտի, ապրիլի և մայիսի հունձքերը, որոնց առաջինը կոկոն, երկրորդը ծաղիկ և երրորդը տերեւներն են, այժմ, որպէս յայտնի է, մեծ սպառում ունի։ Այս բոլորին առաջին տեսակը կարի սուղ լլնելուն համար ամէն մահկանացուի մատչելի չէ, և զայն երկրէն արտածելու համար յատուկ հրամանի պէտք կայ։ երկրորդ տեսակէն և սաեերու վրայ յաջոն կրակով չորցուած տերեւներէն պատրաստուած խառնուրդը, այնչափ սուղ է, որչափ ծաղիկն քանակութիւն ունի է։ հարիւրին հինգէն մինչեւ կէս առ կէս և աւելի ծաղիկ ունեցող թէյեր կան։

Ռուսները, Սիբերիոյ տիրելէ ետքը, որ մօտաւորապէս երկուքուկէս դարու հնութիւն ունի, Չինաս կայսրութիւնը ստոյգ դրացի լլնելուն համար, յատուկ դեսպանութիւն մը ղրկեց Մոսկուա, որ Մօսքաու գետի եզերքին վրայ չինուած է։ Այս դեսպանութիւնը, ուրիշ նուէրներու հետ, քսան տնտուկ ընտիր թէյ բերած էր Զարին, զորս Մօսքաու գեղը թափել տուաւ, այդ չորցած խոտէն չափորժելով։ Այսօր սակայն Ռուսիոյ մէջ չրլայ մէկը որ թէյ չի գործածէ։ Մասով չայի անուշնին տակ հասարակութեան բերանին մէջ դրուած բառը, ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ ժամանակին չինական հողին վրայ այլ և այլ արտօնութեամբ հաստատած բաղմաթիւ Ռուս գաղթականներու արտադրութիւնը, որոնք, հաստատեալ օրէնքներու համաձայն, միչտ Ռուսիա կը դրրուին։

Մեր մէջ, թէյ խմելու սկսուիլէ բաւական ետքը, սովորութիւն եղած է, նաև զայն կաթով գործածել և սովորութեան այս կերպը, տեղ տեղ այնչափ յարգի է, որ մինչև իսկ կրնայ բարեկիցիկ ընտանիքի մը սեղանի զարդերէն մէկը սեպուիլ և կամ անոր բարեկիցիկ ըլլալուն մէկ ապացոյցը համարուիլ։

Եթէ մէկը տեղ մը հիւր ըլլայ, հոն, անոր, գաւաթ մը սուրճի փոխարէն, եթէ գաւաթ մը կաթով թէյ հրամցնեն, հաւատալու է որ զայն ատիճան մը աւելի յարգած ըլլալու համար ըրած կ'ըլլան այս բանը։

Յայտնի է թէ թէյը սպառելու գործին մէջ, առաջին տեղը Մէյչլալ Նահանգները կը դրաւէն, երկրորդ տեղը Անգղիայիք կը բռնեն։ Գերմանները այս մասին երրորդ կէսին վրայ կը մնան։ Ես, որոշապէս չեմ գիտեր թէ՝ առաջին երկու երկիրներուն մէջ, կաթով թէյ գործածելու սովորութիւնը ընդհանրացած է թէ ոչ։ Գերմանները սակայն այս բանէն չատ կը խուսափին սա առարկութեամբ թէ՝ թէյի բաղադրութեան մէջ գտնուած այն մասը որ «կէրպչորէ» կը կոչուի և կաթի կազմութեան մէջ գտնուած այն բաժինը որ «Բէզէհէղօֆ» կ'ատուանուի ստամոքսի մէջ միանալով կը չմնան կաշիի պէս նոր նիւթ մը, որ եթէ ոչ բարդումին անմարսելի, գոնէ խիստ դժուարաարա է։

Դիտուած է թէ՝ հոս մեր մէջ, ուրիշ կէսերու հետ, ալայոյ ախտերը աւելցած կամ աւելուս հակամէտ են։ Գերմանները սակայն առաղջապահութեան վրայ լայն տեսակութիւններ ունենալով՝ ամէն քայլափոխի մէջ կը հարցնեն իրենց թէ՝ իրենց գաւակայ առաղջութեան վրայ, թէչկայ թիւն ալ ամենչափ առատ է հոն, որ յաճախ անոնք կը սոսկացնեն իրենց զաւակը ծգելով ուրիշ գործով մը պարապիլ։

Բայց առնք բաւ չէն ի հարկէ բաղձացուած նպատակին հասնելու, բաւ չէ դրամ ունենալ, այլ զայն գործածելու կերպն ալ գիտնալու է, բաւ չէ դասարան լլնելու համար գիտուն ըլլալ, այլ և սովրեցնելու կերպն ալ սորված ըլլալու է։

Եթէ մեր մէջ պլտիներու ձեռայ մէջ սանոյ մը դրսի, ամէն ոք գիտէ թէ նա անմիջապէս չաքարավաճառին կը վազէ։ և ինչ մեզք անոր ապիկը, քանի որ դրամը առուղն իսկ կը քաշարկէ զայն առ այդ, եթէ նոյն բանը գերման ազգայոյ պատահի, անոնք, գիտէք ինչ կը վարեն, կարմիր բոպի վաճառողներուն։ Բայց ինչ գրած է այս ուշադրութիւնը անոնց մէջ։

Այս բոլոր չէ սակայն թէ գերմանները և կամ իրենց պլտիները չարքար կամ ատուշեղէն չեն ուտեր։ ընդհակառակը մանրէ աւելի կուտեն, միայն թէ կարգ ու կանոնի և հարդութեան սակ։

Բայց ինչ է մեղադրը մեր մէջ այս ամենուն։ Յիսուս հարցնեն մը պատասխանելով բան է։ «Այս մարդուն կոյր լլնելուն մեղքը ոչ իրենը և ոչ ալ իր ծնողացն է՝ այլ այս բանս եղած է Աստուծոյ փառքին համար»։ Մեր մէջ գտնուած թերութեանց մասին, եթէ կարելի է այսպէս բսել, ոչ ծնողայ և ոչ ալ պլտիներուն է, այլ վասն վաղայն ազգութեան եղած է այնպէս։

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԱԳԻԼԵԱՆ

ԱՐՏԱՔԻՆ

ԱՆՕՐԻՆԱԿ ԱՂԷՏՔ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

ՍԱՆ ՖՐԱՆՉԻՍԿՕ ՈՉ ԵՒՍ Է

450,000 ԲՆԱԿԻՉՆԵՐՈՎ ՔԱՂԱՔԸ ԿՈՐԾԱՆԱԾ

ԱՄԵՆԱՆՈՐ ՄԱՆՐԱՄԱՄՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԱՆ ՖՐԱՆՉԻՍԿՕՅԻ ՎՐԱՅ

ԱՆՈՐ ԱՐՏԱՔԻՆ ԵՒ ՆԵՐՔԻՆ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

Սան Ֆրանչիսքոյի երկրաշարժի աղէտքին վրայ Նիւ Եորքէն առնուած մանրամասն լուրերը, սոսկալի պայծառութեամբ կը ցուցնեն թէ երկրաշարժներէ յաճախ վտանգուած Քալիֆորնիա նահանգին մէջ երբեք տարբերու ա՛յսքան առուելի աղէտք պատահած չէր, յորմէ հետէ մարդկութիւնը ոտք կոխած էր Արեւմտեան Կիսաչարտին մէջ։ Մէկէն զատ, Սան-Ֆրանչիսքոյի հեռագրական բոլոր գիծերը խորտակուած ըլլալով զարհուրելի լուրը նախ և առաջ թեթև կերպով ծանուցուեցաւ, և նոյն պատճառաւ իսկ սակաւին մինչեւ հիմա մարդկային զոհերուն թիւը անկարելի է ճշդել։ Հաւանական հաշիւները կ'երերան 1000 և 2000 թիւերուն միջև. բայց «Նիւ Եորք Հերըլտ» մեռնողներուն թիւը 5000ի կը հանէ։ Նեխմական վնասներն ալ դեռ որոշակի հաշուուած չեն։ 800 միլիոն տոլարի փճացած վաճառքներու վրայ կը խօսուի։ Ցաւալի իրողութիւն մըն է նաև որ Սան Ֆրանչիսքոյի փառաւոր չէնքերէն ամէնէն հոյակապը, Քաղաքապետական Մարմնարարանը, բոլորովին հիմնայատակ եղած է, ինչպէս նաև քաղաքին համբաւը կազմող բոլոր մեծ չէնքերը։ Կործանած տուներուն թիւը 5000ի կը հասնին։ Աղէտքին հետեւանօք բորբոքած ահաւոր հրդեհը այս ժամուս դեռ կը շարունակէ իր աւերիչ կատաղութիւնը։ Զուր կը պակսի մարելու աշխատութեանց համար, և ամերիկեան կրոյը կ'աշխատի հիմա բուռն միջոցաւ մարել հրդեհը։ Ելմտական նախարարը խոստացաւ 10 միլիոն տոլար դրրկեց օգնութեան առաջին պէտքերուն համար, և դէպի Զինասան հաւանական արշաւանքի մը համար Սան Ֆրանչիսքոյի մէջ հաւաքուած բոլոր զինուորական մթերքները և պարէնները յատկացուեցան աղէտեալ բնակիչներուն պէտքին։

Զարմանք մը, որ սակաւին հաստատուած չէ, կ'ըսէ թէ Խաղաղական ովկիանոսի ափերիկեան նաւախումբը, որ հարիւրեակ էր Սան Ֆրանչիսքոյի ծովածոցին մէջ, ընկղմեր է երկրաշարժին պատճառաւ։ Ամէն պարագայի մէջ ստոյգ է թէ լրագրութիւն նաւեր երկրաշարժին հետեւող ծովախաղացքին համար ծանր վնասներ կրած են, եթէ խորտակուած իսկ չեն։

Ահա իրենց կարգով Նիւ Եորքէն և ուրիշ ազգերներէ եկած հեռագիրները երկրաշարժին նկատմամբ։—

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, Ապրիլ 18.—Մեռեալներուն հաւաքումը կը շարունակուի փութով սակայն։ Մէկ ագամուն 400 մեռեալ բերուեցան Սան Ֆրանչիսքոյի դիախարանին մէջ։ Քաղաքին ամբողջ չորրորդ մասը, որուն սահմաններն են Մեծ Շուկան և Ֆելցոմ Սթրիթ, ինչպէս նաեւ 3 և 9 փողոցները, ըստերու ծովի մը վերածուած է։ Շուկայի հրապարակին գլխաւոր փողոցներուն հոյակապ չէնքերը իրարու ետեւէ կը կործանին։ Հրշէջ գունդէն բաւական մարդիկ կը մնան տուներուն աւերակներուն տակ։ Թեթեւ ցնցումներ կը շարունակեն Սան Ֆրանչիսքոյի մէջ։ Ծովածոցին մէջ խարխսող երկու նաւեր ընկղմեցան։ 5000է աւելի չէնքեր զոհ եղան աղէտքին։ Մարդկային կեանքի կորուստները խիստ արգահատելի են։ Թեթեւ չմնացած տարեռ տունելու երկայն շարք մը փչած տան ինկաւ մօտակայ հոկայ պանդոկի մը վրայ ուր երկու հարիւր հոգի կը գտնուէին, որոնց ամէնքն ալ իրենց մնացած չէնքին աւերակներուն տակ թաղուեցան։ Հրդեհը մոխիր դարձուցած է Սան Ֆրանչիսքոյի ամբողջ գործի չուկան, և հիմա կատաղութեամբ կը սուրայ քաղաքին միւս մասերուն վրայ։

ԼՈՆԴՈՆ, 19 Ապրիլ.—Սան Ֆրանչիսքոյի աղէտքին վրայ բազմաթիւ ընդարձակ հեռագրական պարտներէ առնուած լուրերը կը ցուցնեն թէ առանկ անձկալի երկրաշարժ պատահած չէր երբեք, թէեւ յայտնի է թէ Խաղաղականի ծովափունքը բոլոր մին է երկրաշարժներու։ Այս ասասկութիւնը քիչ չատ յիշեցնող վերջին աղէտքը պատահեցաւ այն կողմերը 1868ին, և այն առնի եղած վնասը բաւական երկար լուրեր դատաստարանց տեղական ճարտարարուեստին զարգացումը։ Սկսան այնուհետեւ երկրաշարժի ցնցումներու դիմացը չէնքեր շինուիլ։ Այս գրութեամբ չինուեցան նաեւ Սան Ֆրանչիսքոյի Քաղաքապետարանը, Սաներիլայի առնուագիլցիի չէնքերէն մին, որուն համար 3½ միլիոն ֆիորին ծախք գնաց։ Ամերիկեան լոյսոր նոյնօրինակ Օմէլները գերազանցող Բաշաս Օմէլը, որ ժամագրաւայրն էր ամբողջ Ամերիկայի գիւղագնաց հասարակութեան, այս սկզբունքին համեմատ չինուած էր, ինչպէս նաեւ մեծ Օմէլներն, հոկայ վաճառատունները, և երկնաբերձ չէնքերը, որոնք ճարտարապետական հրաշալիքներ էին։ Առանցմէ ոչ մին դիմացած է հիմա երկրի ստորին խաւերուն ջղագրգռութեան, ամէնքն ալ աւերակներու կոյտեր եղած են, և «Նիւ Եորք Ճրոնոլ»ի ըստ մին պէս խառաբարակ չինուած տուներու նման մէկ ակնթարթի մէջ գետնի հաւասար եղան։

Ամբողջ գրեթէ երեք ժամուան մէջ սեւեց ալէքը, որ սկսած էր առաւօտեան ժամը 5.13ին Սան Ֆրանչիսքոյի ժամացոյցով։ Նաեւ Թրթռում մը, որ չարունակեց ամբողջ տասը վայրկեանի մէջ, և ժամը 5.18էն մինչեւ 5.21 բուն ցնցումները տեղի ունեցան։ Այսպէս մինչեւ ժամը 8 ընդհատ ընդհատ սկսը ցնցումներ չարունակեցին։

Վիեննայի ժամացոյցով ալէքը պատահեցաւ Դշ. ժամը 2.15ին և սեւեց մինչեւ ժամը 5.30 կէս օրէ վերջ։ Այս հաշիւը համաձայն է Լայպցիգի երկրաշարժական գործիքին վրայ տեսնուած երեւոյթներուն։ Գործիքը սկսաւ սասանել ժամ 2.59ին և իր կանոնաւոր անդորրութիւնը տասնչա ժամը 5ին առնոր։

Ցնցումները միմիայն Սան Ֆրանչիսքոյի վրայ չկեդրոնացան, այլ նաև 60 մղոն տարածութեամբ սահմանի մը մէջ զգալի եղան։ Ցնցումները զգացուեցան թէ՛ ցամաքի և թէ ծովու վրայ։ Բայց ալէքին ուղղակի աւերիչ ազդեցութիւնը ամէնէն աւելի զգալի եղաւ Սան Ֆրանչիսքոյ քաղաքին մէջ, թէեւ Սան Պարպարա և Սան Ճոզէ քաղաքները — մանաւանդ վերջինը — հիմա աւերակ դարձած են։

Առաջին նշանը թէեւ Սան Ֆրանչիսքոյի մէջ անհալի բան մը պիտի պատահի, սա՛ եղաւ որ երէկ առաւօտ (Դշ.) յանկարծ աւրուեցաւ հեռագրական թելին գործունէութիւնը, և կէս ճամբան մնաց նիւ Եորքի «Ամերիքան» թերթին կողմէ Սան Ֆրանչիսքոյի մէջ պատկերազարդ թերթին զարնուած հեռագիրը։ «Ամերիքան» ուղղակի թելով հաղորդակցութեան մէջ էր այդ պատկերազարդին հետ։ Հաղորդակցութիւնը աւրուեցաւ յանկարծ։ Սան Ֆրանչիսքոյի և Նիւ Եորքի մէջտեղ հեռագրական հաղորդակցութիւնը ուղղուելու համար երկուսնակ տարուած ջանքերը ապարդիւն եղան։ Ընդհակառակն երեք ժամ վերջ Լոս Անճելսոյի ճամբով լուր հասաւ թէ երկրաշարժի մը հետեւանօք Սան Ֆրանչիսքօ մեկուսացուած է և արտաքին աշխարհի հետ հաղորդակցութիւնն դադրած։ Բայց այդ միջոցին քաղաքին մէջ յաղորդեր են հեռագրական չէնքէ մը՝ որուն պատերը և տանիքը արդէն իսկ փրած էին, հեռագրական հաղորդակցութիւնն հաստատել Շիքագոյի հետ, Շորշիս հեռագրական պաշտօնէի մը անդրդուելի արիութեան, որ առանց կարեւորութիւն տալու իր չորս կողմը դիզուած աւերակներուն և փլլուգեալ գերաններուն և առանց վնասուելու մբուս բոլոր պաշտօնէից փախչելէն, իր գործիքին վրայ անշարժ և անսասան մնաց, և հեռագրեց կարճ սակայն սանմնաոմուր պաշտօնական տեղեկութիւնները ալէքին վրայ։ Առաւօտեան ժամը 7ին առանցները սակայն անկարելի էր մնալ հեռագրական պաշտօնարանին մէջ, և այսպէս անոնք պաշտօնական վերջին պատուն Շիքագոյի իր պաշտօնակցին անհասարաբար հեռագրեց «Թիւ 73» նշանը, որ կը նշանակէ։ — «Դրսագին ողջոյններս, և մնա՛ք բարեաւ»։

Գիշերը հասած հեռագիրները հետեւեալ կերպով կը պարզեն Սան Ֆրանչիսքոյի կացութիւնը։—

Առաջին ցնցումներուն իսկ գետինը ճաթրտուեցաւ չատ տեղերէ, երբեմն և տեղ տեղ մէկ մէթր աւելի լայն պատուուածքներով։ Ամենէն մեծ չէնքերը մինչեւ հիմերէն դղրդեցան։ հաստաբնակ պատերը և երկաթապատ կազմածքները տեղի տուին, տանիքները փլան, և գրեթէ ամէնքն ալ աւերակ դարձան։ Բլուրներու վրայ հաստատուած քաղաքին ամբար քարերով սալարկուած փողոցները պատուեցան, կարծես սիսանման ագորի մը ազդեցութեան տակ։ երկաթուղիին հաստատած երկաթեայ պատնդներդ փրթան բարակ թելի մը պէս և ապօրինակ այլանդակ ձեւեր առին։ կալի խողովակները, ջուրի ճանապարհը և ախտներուն փողրակները անիմն անմամբ բեկորներու վերածուեցան, և թոնդալից կապերը անանցանելի դարձուցին փողոցները։ Փրած տուներուն աւերակներէն քիչ ժամանակ վերջ բոցեր ժայթքեցին, որոնք

ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ Տ. ԲԱՐԹՂԻՄԷՈՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՆԱԽՈՐԴ ՊԱՏՐ. ՏԵՂԱՊԱՀ ԵՒ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՊՐՈՒՍԱՅԻ

...տանիներէն և չարունակ պոռթկալով կպրկէն մտնոդ գտնելով, բաժնուեցան արագ արագ հազարաւոր թեւերու և կրակը ծառայեցին ցնդեցին բազմապատիկ ուղղութեամբ։

Ժողովուրդը զարմանքի անուսանելով ապառաս փնտուց փողոցներուն վրայ, մեծագոյն մասը գիշերային թեթեւ զգեստներով, և ոչխարած աղաղակները փլատակ քաղաքին պատկերը աւելի նպկալի, աւելի սոսկալի կ'ընէին։

Սան Ֆրանչիսքոյի քաղաքապետը և ոստիկանապետը մարդկային կարողութեան սահմանին մէջ եղածը ըրին աղատարարութեան համար, բայց հրդեհը մարելու առաջին ակնարութենէնց ետն իսկ անտուցաւ որ մեծ ջրանցքին խողովակները խորտակուած են, այնպէս որ ոչ է կարելի թիւն չկար ամէն կողմ բռնող անձերի սարրը զրպարտ, սանձահարելու։ Ուրիշ ճար չէր մնացած եթէ ոչ՝ հրդեհին մօտակայ բոլոր տուները և հասարակութիւնները օդը հանել ազէքը սահմանափակելու համար։ Այս պարտաւորիչ պայմանները անընդհատ զգրդիւնները բնակարար աւելցուցին անուսարտիր քաղաքին մէջ։ Այս չար ժամուան նողկանքը կարծես աւելցնելու նպատակաւ քաղաքին տորին մասերէն արիկներ սկսան աւերակներուն և գիակներուն վրայ իրենց գործութեան համար։

Քաղաքապետը խսկոյն չարժման մէջ դրաւ քաղաքապահ զինուորութիւնը, կամաւորներու գունդ մը կազմակերպեց և հրամայեց որ բոլոր սրիկաները խսկոյն հրացանի ռնուին։ Պանդուներուն, մահասատուներուն առջև պահակներ կեցան, և մինչեւոյն ժամանակ շրջուն պահակներ փողոցներուն մէջ կը դասնային հրաման ունենալով տեղւոյն վրայ իսկ զարնել ապանել գողութեամբ դրաղող սրիկաները։ Քիչ եարը հեռագրով հազորդեց նաև քաղաքապետին թէ տասը միլիոն ազաթ ճանչայ հատուած է։ Անչուշտ առաջին ժամերուն անկարելի է հաստիսել վնասներուն մեծութիւնը, և հաշիւները այժմէն կ'երերան 200 և 800 միլիոն տալարին միջև։

ԱՂԷՏՔԻՆ ԱԿԱՆԱՏԵՍԻ ՄԸ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԼՈՆՏՈՆ, 19 Ապրիլ։— Նիւ-Եորքի «Ճրրնրլ»ի մէկ թղթակիցը, որ ազէտքին ականատես եղած է, իր տեղեկագրութեան մէջ հետեւեալը կ'ըսէ ի մէջ այլոց։— «Աւերակներու և պատի փլած քարերուն անդին մէկ դէպքն մէջտեղ կծկուած եմ հեռագրական պաշտօնէին մասիկը և կը գրեմ այս տեղեկագիրը։ Քաղաքը այս առաւօտ տարաբերուեցաւ։ Ցորեն կողմէն հովէն քշուած փոշոտի մը պէս։ Վայրկեան մը ա՛յնպէս թուեցաւ որ երկիրը պիտի խորտակուի, յետոյ չէնքերը յանկարծ օդապարիկի մը պէս վեր ելան, անմիջապէս նորէն վար իջան։ Կազմախները փոթորիկի ժամանակ ի՞նչպէս կ'երերան, ա՛յնպէս երերացին քաղաքին տուները։ Երեք վայրկեան վերջ Սան Ֆրանչիսքո աւերակներու հակ կոյս մը էր, և անաւոր հրդեհներ ճարճատեցին զարգես երկրաշարժին խնայածը իրենք փճացնելու համար։ Ամէն կողմերը հրդեհ բռնած է, և փչեց չչեց քաղաքին հարաւային մասին վրայ, յետոյ ծովեզերքին երկայնքէն քերելով գազանաբար լափելէց փաղաղեց 20 միլիոն տալար արժողութեամբ բնակարաններ և վաճառքներ։

«Ազէտքը յանկարծակի էր, ինչպէս կայծակ մը ամենապայծառ երկնքին ճակատը։ Երեւշաբթի Բալիֆորնիոյ Նահանգին համար գարնանային խոնաւ օր մը էր, արեւը իր պերճանքին մէջ, զով այլ պայծառ, ովկիանոսէն կը փչէին մեղմիկ զեփիւռներ։ Յաղորդող գիչերը հանդարտ էր և կպղարիչ, մեծ թաղամասերը լեցուն էին ուկիզոյն արիւմուքին ամենափարթամ մարդիկներով։ Քարէնի զուարթատաս ներկայացումէն վերջ բոլոր հանդիսականները խուռնեցան օթէյներուն և ճաշարաններուն մէջ, և կայսրա ու աշխոյժ իսօսակցութիւններով կը լցնար Սան Ֆրանչիսքո։ Բայց չաս չանցած՝ զարհուրելի բանը քայքայեց լուծեց ուրախութեան այս սեսարանները։

«Ես գլխաւոր պուլվարին վրայ կը զանուէի, երբ երկիրը սկսաւ չարժիլ։ Առաջին անգամ խորհեցանք թէ մեծ բան մը չէ, բայց ահա չէնքերուն ամենարարձր կատարները սկսան երթալ գալ, և ահա վար թափել, և չատ չիներն կը խառնուէր վիրաւորներուն թանչաղը։ Տեսարանը սոսկալի էր, չէնքերը վեր կ'ելնէին, վար կ'իջնէին չարուանգարար, անօգնական հիւլ մը դարձած էր մեծ քաղաքը, որ անհրեւակայելի թափառի մը զարհուրելի ծոցին մէջ պրկած՝ խաղալիկ էր անոգոց սարսրուն։ Սան Ֆրանչիսքոյի վախճանը եկած էր։ Երբ այս սողերը կը գրեմ, հաւասացէք թէ սակաւին զգայութիւնս ամբողջ գտած չեմ։ Ինծի ա՛նպէս կուգայ թէ խոր քունէ մը կ'արթնանամ հետզհետէ։ Եւ այս վայրկենիս որ հոս նստած եմ, թղթատուներ որոգուած ցնցումներուն սակ կ'երերայ ու կ'երերայ, ինչպէս չոգենաւի մը կայմը փոթորիկի ժամանակ։ Լեզուաստ կիներ և այրեր ի զուր կը փորձեն հեռագիր զրկել, ամէնքս ալ անմիջական մահուան կը սպասենք անօգնական և համակերպուած։ Բիւրաւոր փճացած, մնակացած մարդոց տեսարանը, մահուան և աւերածի երեւոյթը սրատմիկի են։ Փողոցներուն մէջ խումբ խումբ մարդիկ ծունկի եկած կ'աղօթեն, կիները յուսահատական ճիչերով իրենց զաւակները, իրենց մարդիկը կը փնտռեն փողոցներուն մէջ և խորտակուած երկաթուղիներու թիւերը՝ որոնց մէջ տակաւին հոսանք կայ, սաղայատակներուն վրայ ինկած մահ կը պատճառեն չատերու՝ որոնք խեղդեր և զգայազրկ տգին անդին կը վազեն։

ԲԱՐԻՔԵԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՄԵԾ ԱՂԷՏԻՆ ՎՐԱՅ

ԲԱՐԻՋ, 19 Ապրիլ։— Այս միջոցիս տակաւին Սան Ֆրանչիսքոն փճացնող ահաւոր աղէտքին մեծութեան ամբողջական պատկերը չունինք մեր առջև։ Երէկ իրիկուան ժամը 6ին հրդեհը դեռ կը մոլեգնէր և ամէն յոյս կտրած էր անոր սահմանը կարելու։ Կայի խողովակներուն ջարդուփչրը ըլլալուն հետեւանքով նոր պայթումներ նոր հրդեհներ առաջ կը բերին։ Շատ տեղ դեհմնը անդունդ մը դարձած է, մինչեւ երկու մէթր լայնութեամբ պատռուածքով։ Միմիայն երկաթուղւոյ գործարանին մէջ 450 դիակ գտնուած են։ Քաղաքին այն մասին մէջ, ուր կը գտնուին կահաւորած պանդոկներ, հարիւրաւոր ածխացած դիակներ դուրս կը հանուին։ Արքունոցի մը աւերակներուն տակ մնացին երկու հարիւր աւելի մը համար ամիսներէ ի վեր Սան Ֆրանչիսքո հանրարուած պարէնները ժողովուրդին բաշխել։ Կառավարութիւնը հեռագրով հազորդեց նաև քաղաքապետին թէ տասը միլիոն ազաթ ճանչայ հատուած է։ Անչուշտ առաջին ժամերուն անկարելի է հաստիսել վնասներուն մեծութիւնը, և հաշիւները այժմէն կ'երերան 200 և 800 միլիոն տալարին միջև։

ԱՂԷՏՔԻՆ ԱԿԱՆԱՏԵՍԻ ՄԸ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԼՈՆՏՈՆ, 19 Ապրիլ։— Նիւ-Եորքէն կը հեռագրեն։— «Հէրրլա» 5,000ի կը հասնէ մեռածներուն թիւը։ Խաղաղական ծովեզերքին հետ հեռագրական հաղորդակցութիւնը վերահաստատուեցաւ։ Ուրիշ քաղաքներու հետ Օքլէնտ հաս մեռաւած է։ Ծովին ալիքներուն միջոցաւ ցնցումը զգալի եղած է մինչեւ Նէվատա քաղաքը։

Սան Ֆրանչիսքոյի համար բարիբաստութիւն մըն էր որ առաջին ցնցումը ժամ 5.13ին արդէն արթնցուցած էր բնակիչները։ Խսկոյն փողոցները թափեցան, և երիրորդ ցնցումէն երբու վայրկեան եաք տեսան տուներուն փլիլը։ Ծովէն բաւական հեռի զտնուած բնակարանները քիչ մեռաւեցան։ Քարափին վրայ կառուցուած ապրանքներուն թարը հարաբ աւելի մարդու կորուստ ունի։ Քանի մը նաւեր քարափին վրայ նետուեցան բանն ուժգնութեամբ և ծովախաղացքին հետ դառնալովը գարձեալ ծովածոցին ալիքներուն վրայ քրշուեցան։

Ահռեղաբարը իր զագաթնակէտին հասաւ, երբ փողոցներուն խուռն բազմութիւնը փրած տաներուն քարերուն անկումէն վախնալով սկսաւ լեզուաստ փախչիլ։ Այս մասին տրուած լուրերը անկարելի է որ կարենան իրականութիւնը պատկերացնել։

Խաղաղական ովկիանոսի ամերիկեան ծովային կայանները կ'աշխատին անթեկ հեռագրական հաղորդակցութիւնը վերահաստատելու։ Երկաթի ճանապարհ ճոլերը և պանդոկներ այդ ճարտարարուեստ քաղաքին հոգին տակ գացած են բուսական տեղ խոր, բայց երկաթուղւոյ ընկերութիւնը տակաւին կ'աշխատի տանիլ, ուրիշ կարելի է Սան Ֆրանչիսքո հասնիլ ծովածոցէն նաւակներով։

Սան Ֆրանչիսքոյի տուներէն չատերը փայտաշէն էին իրրեւ նախզգուշութիւն երկրաշարժի դէմ։ այս պատճառաւ հրդեհէն չուտ բռնկեցան։

Երկրաշարժին առաջին լուրը առաւնիւ Եորքի Սակարանը, որ Սան Ֆրանչիսքոյի նիւթական կորուստը 100 միլիոն տալար կը գնահատէ։ Հարաւային Խաղաղականի երկաթուղւոյ ընկերութիւնը տնտեղի կորուստ ըրած է, որովհետեւ իր երկաթեղէններուն ամենամեծ մասը փճացաւ։

Առաջին լուրը նիւ Եորքի մէջ ընդունուեցաւ Սան Ֆրանչիսքոյէն եանքիական տեսակ մը կատակարանութեամբ որ նոյն իսկ մահուան պատկերին առջև գիակ խաղայ։ Հեռագրական պաշտօնեան իր չէնքին երերալ պատերուն մէջ սակաւին կը կատակարանէր ասպէս։— «Ահա կը թողում տենեսիս, որովհետեւ երկու վայրկեանը անդամ մը պատի կոր կ'ուսնէք մեր կոնակին վրայ։»

ՆԻՒ-ԵՈՐՔ։— Երկու զորագունդ գրկուեցաւ Սան Ֆրանչիսքո պաշտպանելու համար բնակիչներուն իրենց տունները, որոնք փողոցներուն մէջ գիշերուած են, և որոնց արժէքը միլիոններով կը հաշուուի։ Քաղաքապետութիւնը որոշեր է։ «Նիւ Եորք Սանդրիքրն» թերթը զտներուն թիւը 10,000ի կը հանէ վերջուր և մեռած։

Սան Ֆրանչիսքոյի ծովածոցին մէջ կողմը գտնուած Օքլէնտ արուարձանին սատնուած լուրերը հաս անդի են։ Ամերիկեան նաւատորմիղը ծովախաղացքի մը ուժգնութիւնէն ցամաք նետուելով խորտակուեր է։

«Նիւ Եորք Հէրրլա»ի Բարիզեան ապագրութեան մէջ հետեւեալ հեռագիրը կը կարդանք։—Փողոցներուն մէջ գետնին մակերեսը զգալուեցաւ ծովալիքի մը պէս, մինչ սուները իրենց հիմերէն կը գլորէին կամ զարհուրելի ճարճատիւններով կը փլէին։ Քաղաքին արուարձին մասին մէջ, ուր ամէնէն աւելի է բնակութիւնը, վանդը ա՛նքան մեծ չեղաւ որքան ներքին քաղաքամասին բնակիչներուն համար։ Բայց անուսապատիր հոն ալ ընդհանուր էր։ Ցնցումները մէկ ժամէն աւելի տեւեցին։ Փողոցները մարդիներով լեցուած էին, որոնք խելակորոյսներու նման իրարու կը զարնուէին։ Ժամը 8.15ին երկրորդ ցնցում մը աւելցաց սարսափը։ Հեռագիրներ անդորրութիւնը կը տիրէ և կը սկսին մոռնել ազատարարութեան գործին վրայ։ Ի սկզբան այս մեռին կարմակերպութիւն չկար, բայց յետոյ սկսաւ կանոնաւորութիւնը, և ազատարարութիւնը սկսաւ քաղաքին ամէնէն վտանգուած մասէն։ Ամէն զասակարգէ մարդիկ կը փնտռեն վիրաւորներ, մինչ ոստիկանութիւնը կ'աշխատի փողոցներուն մէջ բարեկարգութիւնը վերահաստատել և մեռելներ վիրաւորներուն և մահամերձներուն ազգականները։ Հանրօգուտ չինութեանց պաշտօնարանը հիւանդանոցի վերածուեցաւ, ուր հարիւրաւոր վիրաւորներ բժշկական դարմանի կը սպասեն, բժիշկները կամաւորապէս խումբ խումբ կը վազեն ասդին անդին, բոլոր հեռագրական թելերը խորտակուած են, բայ ի մէկէն։

ՄԱՆՐԱՄԱՍՆԱԹԻՒՆՆԵՐ ԱՂԷՏՔԻՆ ԸՆԹԱՑՔԻՆ ՎՐԱՅ

ՊԵՐԼԻՆ, 19 Ապրիլ։— Նիւ-Եորքէն կը հեռագրեն։— «Հէրրլա» 5,000ի կը հանէ մեռածներուն թիւը։ Խաղաղականի ծովեզերքին հետ հեռագրական հաղորդակցութիւնը վերահաստատուեցաւ։ Ուրիշ քաղաքներու հետ Օքլէնտ հաս մեռաւած է։ Ծովին ալիքներուն միջոցաւ ցնցումը զգալի եղած է մինչեւ Նէվատա քաղաքը։

Սան Ֆրանչիսքոյի համար բարիբաստութիւն մըն էր որ առաջին ցնցումը ժամ 5.13ին արդէն արթնցուցած էր բնակիչները։ Խսկոյն փողոցները թափեցան, և երիրորդ ցնցումէն երբու վայրկեան եաք տեսան տուներուն փլիլը։ Ծովէն բաւական հեռի զտնուած բնակարանները քիչ մեռաւեցան։ Քարափին վրայ կառուցուած ապրանքներուն թարը հարաբ աւելի մարդու կորուստ ունի։ Քանի մը նաւեր քարափին վրայ նետուեցան բանն ուժգնութեամբ և ծովախաղացքին հետ դառնալովը գարձեալ ծովածոցին ալիքներուն վրայ քրշուեցան։

Ահռեղաբարը իր զագաթնակէտին հասաւ, երբ փողոցներուն խուռն բազմութիւնը փրած տաներուն քարերուն անկումէն վախնալով սկսաւ լեզուաստ փախչիլ։ Այս մասին տրուած լուրերը անկարելի է որ կարենան իրականութիւնը պատկերացնել։

Խաղաղական ովկիանոսի ամերիկեան ծովային կայանները կ'աշխատին անթեկ հեռագրական հաղորդակցութիւնը վերահաստատել։ Երկաթի ճանապարհ ճոլերը և պանդոկներ այդ ճարտարարուեստ քաղաքին հոգին տակ գացած են բուսական տեղ խոր, բայց երկաթուղւոյ ընկերութիւնը տակաւին կ'աշխատի տանիլ, ուրիշ կարելի է Սան Ֆրանչիսքո հասնիլ ծովածոցէն նաւակներով։

Սան Ֆրանչիսքոյի տուներէն չատերը փայտաշէն էին իրրեւ նախզգուշութիւն երկրաշարժի դէմ։ այս պատճառաւ հրդեհէն չուտ բռնկեցան։

Երկրաշարժին առաջին լուրը առաւնիւ Եորքի Սակարանը, որ Սան Ֆրանչիսքոյի նիւթական կորուստը 100 միլիոն տալար կը գնահատէ։ Հարաւային Խաղաղականի երկաթուղւոյ ընկերութիւնը տնտեղի կորուստ ըրած է, որովհետեւ իր երկաթեղէններուն ամենամեծ մասը փճացաւ։

Առաջին լուրը նիւ Եորքի մէջ ընդունուեցաւ Սան Ֆրանչիսքոյէն եանքիական տեսակ մը կատակարանութեամբ որ նոյն իսկ մահուան պատկերին առջև գիակ խաղայ։ Հեռագրական պաշտօնեան իր չէնքին երերալ պատերուն մէջ սակաւին կը կատակարանէր ասպէս։— «Ահա կը թողում տենեսիս, որովհետեւ երկու վայրկեանը անդամ մը պատի կոր կ'ուսնէք մեր կոնակին վրայ։»

ՆԻՒ-ԵՈՐՔ։— Երկու զորագունդ գրկուեցաւ Սան Ֆրանչիսքո պաշտպանելու համար բնակիչներուն իրենց տունները, որոնք փողոցներուն մէջ գիշերուած են, և որոնց արժէքը միլիոններով կը հաշուուի։ Քաղաքապետութիւնը որոշեր է։ «Նիւ Եորք Սանդրիքրն» թերթը զտներուն թիւը 10,000ի կը հանէ վերջուր և մեռած։

Սան Ֆրանչիսքոյի ծովածոցին մէջ կողմը գտնուած Օքլէնտ արուարձանին սատնուած լուրերը հաս անդի են։ Ամերիկեան նաւատորմիղը ծովախաղացքի մը ուժգնութիւնէն ցամաք նետուելով խորտակուեր է։

Վնասուած քաղաքներն են, Սան Ֆրանչիսքոյէն զատ, Օքլէնտ, Նէվատա, Սաքրամէնթօ, Սան Ճոսէ։ Սան Ֆրանչիսքոյէն 100 մղոն հարաւ Սալինասի մէջ բազմաթիւ սատներ խորտակուեր են։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

«Նոյէ Ֆրայէ Բրէսէ»ի Ապրիլ 20 թուակիր երէկի թղթաբերով սատնուած թերթերէն

ՅՈՒՍԱՀԱՏԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՍԱՆ ՖՐԱՆՉԻՍՔՈՅԷՆ

ՊԵՐԼԻՆ, 19 Ապրիլ։ — Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն։ — Սան Ֆրանչիսքոյէ եկած լուրերը բոլորովին յուսակտուր են։ Ազէտքը Ամերիկայի մէջ իր նմանը ունեցած չէ, սպիտակարիթ բնակութիւնէն ի վեր։ Հեռագրական մէկ թել կայ միայն, և ան ալ կատարութեան ձեւոքն է։ Մեռնողներուն թիւը հազարներով կը հաշուուի։ Քաղաքը բոլորու մէջ է, և որոշեալ անկարելի է սատնել, ապահովարար բացարձակ փճացումն է Սան Ֆրանչիսքոյի։

Ս. Իգնատիոս մայր եկեղեցին բոցերու մէջ է։ Ծովու վրայ եղած խարսակումներն ալ անթուելի են։ Երկրաչարժի մէջտեղն նմանը չտեսնուած ծովախաղացք մը ուրշակեց Սան Ֆրանչիսքոյի ծովածոցը։ Բազում նաւեր ընկղմեցան, ոմանք ալ ծովուն բոցերը քշուեցան, և ի՞նչ բլայնին յայտնի չէ։ Ծովը մինչ կը յարձակի ցամաքին վրայ և մղմնեալով երկաթուղիի պահանջները կը քակէ։

Մարդ փոխադրող ամրոզջ կառաքանչ մը ծովախաղացքին սատակութեանէն ջուրը ինկաւ։ Սան Ֆրանչիսքոյի փողոցներուն մէջ խորը ճեղքեր բացուած են։ Հրատոյր չէնքերուն մէջ ալ ալ այրոցներուն ոդերը և ոդի մեռոցներուն ատուարարին անկարարդելի են։

ԼՈՆՏՈՆԷՆ ՆՈՐ ԼՈՒՐԵՐ ԱՂԷՏՔԻՆ ՎՐԱՅ

ԼՈՆՏՈՆ, 19 Ապրիլ։ — Այս պահուս Սան Ֆրանչիսքոյէն եկած լուրերը կը ցուցնեն թէ առաջին տեղեկութիւնները բնաւ չափազանցուած չեն, այլ ամենատարակալի իրականութենէն չատ եաք կը մնան։ Ամբոզջ գիշերը հրդեհը մոլեգնեցաւ անվախան, և բայի ծովէն նետուած ջուրէն, երբեք մարելու կարելի մէջտեղ մը չկար։ Չէնքերը օդը հանելու դրութիւնն ալ անօգուտ եղաւ, և այսօր արդէն մինչեւ 500 միլիոն տալար կը հաշուուի նիւթական վնասը։

Վաճառականի հրապարակին և ծովեզերքին մէջեւ քաղաքին ամրոզջ կէսը բոլորովին լմնցած փճացած է երկրաչարժէն։ Առաւօտուն հոլը Վաճառականի հրապարակին վրայէն բոցերը տարաբ քաղաքին հիւսիսային կէսին վրայ, և ուրիշ սրբոց Մեծոլոմէի փողոցը, ուր կը գտնուէին Սան Ֆրանչիսքոյի պանդոկները և մեծ առեւտրական հաստատութիւններ։

Մեծ Օրերայէն զատ Մէկէսթիք և Արիէտա թաղամասերն ալ կրծանեցան։ փողերանցին ալ այս մէջտեղս բոցերուն մէջ է, և վաճառականներու սակարանը աւերակ դարձած է բոլորովին։ Երէկ գիշեր դիշերն սատնեալ ուրիշ դիակներ ուրիշ գլուխական քաւակուսի մղոն էր և պաշարած էր քանի մը հարիւր չրջանակներ կարգ կարգ սատնելու։

Շուկայի փողոցին հիւսիսային կողմը գտնուող չինական քաղաքամասը ամբոզջ այրեցաւ, ինչպէս նաեւ ճարտարական թաղամասը։ Առաջին ցնցումէն վերջ Զինացիք իրենց աղտոտ ծակերէն դուրս թափեցան, մուկերու երամակի մը պէս, ինչպէս կ'ըսէ Ռիւթէրի մասնաւոր թղթակիցը։ Իրենց հետ առին ամէն տեսակ նուագարաններ, զորս կը փչէին ու կը փչէին, այս կերպով չար ոգիները փախցնելու նպատակաւ։ Գայլին կեցան մեծ հրապարակի մը վրայ իսապան, ապանիական և մեքսիկական թաղերէն խուժող փախստականներուն հետ խառն, անուսարարեցին ընդհանուր թոհ ու բոհ մը առաջ եկաւ, որ փողոցային ճակատամարտի մը կերպարանքը առած էր, ինչ որ ժամերով տեւեց, մինչեւ որ ոստիկանութիւնը յաղթեցաւ։ ուժնաւորներ յարձակմամբ մը իրարմէ բաժնել զանոնք։

Տուներու այս սիսանեան փլուզման անմիջական արդիւնքն էր բնակարարար բնակիչներուն փողոցները թափիլը։ Կարելի եղածին չափ, փախչողները իրենց հետ կը բերէին չարժական հարստութեանց և գոյքերու մասմը, այնպէս որ հիմա աւերակ Սան Ֆրանչիսքոյի փողոցներուն մէջ բազմ մը մեքենաներ կան, որոնց վրայ երկինքի լուսաւորներուն ազատ լոյսը միայն կը ցոլայ գիշերները, քանի որ քաղաքին մէջ հիմա կազի կամ հիւսիսարական լուսաւորութիւն չկայ։

Ասոնց պաշտպանութեան համար երկու զօրագունդ յատկացուած են, բայց գողութեան դէպքեր անպակաս են, և արդէն իսկ երէկ գիշեր չորս հոգի առաջ համար հրացանի ռնուեցան ասանց երկար բարակ դատաստանի։ Անչուշտ գիշերուան միջոցին ալ չատ գողեր պէտք է հրացանի ռնուած ըլլան։

Մեռեալներու թուոյն վրայ մինչեւ այս ժամս տակաւին վստահելի տարբերութիւն մը չկայ։ Սան-Ֆրանչիսքոյի պահպանող զօրաց պետ զօրավար Ֆրինթին իր պաշտօնական տեղեկագրին մէջ կ'ըսէ թէ հաստատուած 1000 հոգի երէկ մեռած են, թէ 100,000 անպատսպար մարդիկ կան, և թէ հազարաւորներու տրուած են վրաններ և գինուորական պարէններ։ Կը վախցուի որ տարաբոսկի հիւանդութիւն մը ալ ծագի խմելու ջուրին պակասութենէն։

Երէկի օրուան նշանակութեան արժանի երեւոյթներէն մին սա՛ էր թէ ամէն մարդ կը խուժէ պանդոկներուն վրայ իրենց զրամը հոս առնելու համար։ Բայց որովհետեւ այդ խոնճապին մէջ գործութիւն տեսնել ամենարին էր, պանդոկներուն մուտքը արգիլուեցաւ զինուորապէս, և անոնց պատրաստ զրամները վատնգուած չէնքերէն ընդհանրապէս Սան-Ֆրանչիսքոյէ դուրս բերելն մը վրայ տարուեցան ապահով տեղ մը։ Սաքրամէնթոյի կառավարիչը իր քաղաքին մէջ ալ տարեպալ մը ապահովք առնելու համար այսօրուան օրը իրրեւ հանրային ազնի օր հռչակեց, որպէս զի պանդոկներուն վրայ դիմում չլլայ սակայն հոս պահանջելու համար։

Մինչդեռ տեղական հրապարակին վրայ այս ազէտքին ընկերութեան ազդեցութեան առթիւ «Սիթիսարա»ի Նիւ-Եորքի թղթակիցը հետեւեալը կը հեռագրէ։— Նիւ-Եորքի հրապարակը, որ արդէն իսկ նեղուած էր հանրաձոյի աշխատանքներուն պահանջմանց վրայ, ա՛լ աւելի ընկճուեցաւ Սան Ֆրանչիսքոյէն առնուած լուրերուն վրայ։ Քաղիֆորնիոյ սեղանաւորները անհագեն հարստութիւններ պատկերացած են Նիւ Եորքի Պանքանոտներուն մէջ, կը վախցուի որ բոլոր այս դրամը հոս պիտի քաշեն։ Միացեալ Նահանգաց արեւմտեան մասերուն ճարտարարուեստական և առեւտրական բոլոր թաղերուն գլխերը սասկի կոտրած են Նիւ-Եորքի Սակարանին մէջ։

Բազմաթիւ ուրիշ չէնքերու հետ գիսամարդ հրդեհին առաջք առնելու համար, սասկի ուժով քանդուեցան Ուեսթրըն Եունիոնի և Բօսթոն Թէլէկրաֆ Ընկերութեան չէնքերը, ինչպէս նաեւ Եունէյթիդ Փրոսթ Ընկերութեան 11 յարկով չէնքը։

Բաւական Օթէլ և Կուանտ Օթէլ մոխիր դարձած են։ Հաղարաւոր թօռնոց հանքածուխ ծովը սրրեց տարաբ։

Սաքրամէնթոյի արուարձան Սանթա Բօզա երկրաշարժէն կործանեցաւ, և 200է աւելի մարդիկ կորան։

Սան Ֆրանչիսքոյի բոլոր լրագրի տպարանները անդամալիկի դարձած են։ Վնասուած են նաեւ ծովածոցին չուրջը գտնուած նաւթ, Վալլեյօ և մինչ բոլոր քաղաքները։ Արդէն իսկ ծանուցուած մեծ չէնքերուն խորտակումէն զատ Մուչտալ Պանքի 12 յարկ բարձր չէնքն ալ խորտակուեցաւ։ Բազմաթիւ նաւեր առանց զիկի կը ծփան ծովուն վրայ։ Օքլէնտի արուարձանքին Մէնլոյարք և Պրոմնիկամ եւս խիստ վնասուած են։ Հարիւրաւորներ բոցերուն մէջ մեռած են, և ասոր հետեւանքով դժուար է գտնելու բուն թիւը ճշդել։

Ս. Իգնատիոս մայր եկեղեցին շինութեան համար երկու միլիոն տալար ծախք ըրած էին ձիրուիթները։

Սան Ֆրանչիսքոյի ծովախարշին աբեւեւեան կողմը կառուցուած պետական համալսարանը վնասուած չէ։

Օքլէնտի կէսն ուելին աւերակներու կոյտ մըն է, հրդեհը կը չարունակի, յոյս չկայ մնացեալ մասը ազատելու։ Կրակը մարելու համար յոյս ունեցողներէն վերջինները կը փախչին այլ եւս բոցերուն առջեւէն։

ՆՈՐ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆԱԹԻՒՆՆԵՐ ՊԵՐԼԻՆԻ ՃԱՄԲՈՎ

ՊԵՐԼԻՆ, 19 Ապրիլ։ — Կէս օրէն երեք ժամ առաջ Սան Ֆրանչիսքոյի Շուկան Մոնկոմերի փողոցին սկսաբ բոցերէն ծով մը գարձած էր։ Մէկ ժամ վերջ քաղաքին սովորական տեսքը քանին բոցերը ծովէն քշեց դէպ ի քաղաքին ներսերը։ Երէկ իրիկուն նոր ցնցում մը պատահեցաւ։ Ցարդ 1,000 դիակ գտնուած են։ Ծ. Արեւելքի հետ վաճառականութեան մեծ կեդրոնը եղող Սան Ֆրանչիսքոն կարելի է փճացած համարել։ Քաղաքին մէջ իւրաքանչիւր ընտանիք կորուստ մը ունի ողբալիք։ Քաղաքը մոխրով ծածկուած է, որուն մէջէն մերթ ընդ մերթ պայթումներ կը լսուին։ Սակարանին մէկ կողմը անդամ մնացած չէ։ Ծովեզերքին մէկ կողմը բոլոր փոսերը և կամարանները բռնած է մնացեալ մասակարարելու համար։ 80 ապահովագրական ընկերութիւններ վնասուած են։

Քալիֆորնիոյ Բաղ Ալթօ քաղաքին կը հեռագրեն թէ բազում մկներով հիմնուած Սթէնֆորդ Համալսարանը փճացած է։

Վնասուած քաղաքներն են, Սան Ֆրանչիսքոյէն զատ, Օքլէնտ, Նէվատա, Սաքրամէնթօ, Սան Ճոսէ։ Սան Ֆրանչիսքոյէն 100 մղոն հարաւ Սալինասի մէջ բազմաթիւ սատներ խորտակուեր են։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

«Նոյէ Ֆրայէ Բրէսէ»ի Ապրիլ 20 թուակիր երէկի թղթաբերով սատնուած թերթերէն

ՅՈՒՍԱՀԱՏԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՍԱՆ ՖՐԱՆՉԻՍՔՈՅԷՆ

ՊԵՐԼԻՆ, 19 Ապրիլ։ — Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն։ — Սան Ֆրանչիսքոյէ եկած լուրերը բոլորովին յուսակտուր են։ Ազէտքը Ամերիկայի մէջ իր նմանը ունեցած չէ, սպիտակարիթ բնակութենէն ի վեր։ Հեռագրական մէկ թել կայ միայն, և ան ալ կատարութեան ձեւոքն է։ Մեռնողներուն թիւը հազարներով կը հաշուուի։ Քաղաքը բոլորու մէջ է, և որոշեալ անկարելի է սատնել, ապահովարար բացարձակ փճացումն է Սան Ֆրանչիսքոյի։

Ս. Իգնատիոս մայր եկեղեցին բոցերու մէջ է։ Ծովու վրայ եղած խարսակումներն ալ անթուելի են։ Երկրաչարժի մէջտեղն նմանը չտեսնուած ծովախաղացք մը ուրշակեց Սան Ֆրանչիսքոյի ծովածոցը։ Բազում նաւեր ընկղմեցան, ոմանք ալ ծովուն բոցերը քշուեցան, և ի՞նչ բլայնին յայտնի չէ։ Ծովը մինչ կը յարձակի ցամաքին վրայ և մղմնեալով երկաթուղիի պահանջները կը քակէ։

Մարդ փոխադրող ամրոզջ կառաքանչ մը ծովախաղացքին սատակութենէն ջուրը ինկաւ։ Սան Ֆրանչիսքոյի փողոցներուն մէջ խորը ճեղքեր բացուած են։ Հրատոյր չէնքերուն մէջ ալ ալ այրոցներուն ոդերը և ոդի մեռոցներուն ատուարարին անկարարդելի են։

ԼՈՆՏՈՆԷՆ ՆՈՐ ԼՈՒՐԵՐ ԱՂԷՏՔԻՆ ՎՐԱՅ

ԼՈՆՏՈՆ, 19 Ապրիլ։ — Այս պահուս Սան Ֆրանչիսքոյէն եկած լուրերը կը ցուցնեն թէ առաջին տեղեկութիւնները բնաւ չափազանցուած չեն, այլ ամենատարակալի իրականութենէն չատ եաք կը մնան։ Ամբոզջ գիշերը հրդեհը մոլեգնեցաւ անվախան, և բայի ծովէն նետուած ջուրէն, երբեք մարելու կարելի մէջտեղ մը չկար։ չէնքերը օդը հանելու դրութիւնն ալ անօգուտ եղաւ, և այսօր արդէն մինչեւ 500 միլիոն տալար կը հաշուուի նիւթական վնասը։

Վաճառականի հրապարակին և ծովեզերքին մէջեւ քաղաքին ամրոզջ կէսը բոլորովին լմնցած փճացած է երկրաչարժէն։ Առաւօտուն հոլը Վաճառականի հրապարակին վրայէն բոցերը տարաբ քաղաքին հիւսիսային կէսին վրայ, և ուրիշ սրբոց Մեծոլոմէի փողոցը, ուր կը գտնուէին Սան Ֆրանչիսքոյի պանդոկները և մեծ առեւտրական հաստատութիւններ։

Մեծ Օրերայէն զատ Մէկէսթիք և Արիէտա թաղամասերն ալ կործանեցան։ փողերանցին ալ այս մէջտեղս բոցերուն մէջ է, և վաճառականներու սակարանը աւերակ դարձած է բոլորովին։ Երէկ գիշեր դիշերն սատնեալ ուրիշ դիակներ ուրիշ գլուխական քաւակուսի մղոն էր և պաշարած էր քանի մը հարիւր չրջանակներ կարգ կարգ սատնելու։

Շուկայի փողոցին հիւսիսային կողմը գտնուող չինական քաղաքամասը ամբոզջ այրեցաւ, ինչպէս նաեւ ճարտարական թաղամասը։ Առաջին ցնցումէն վերջ Զինացիք իրենց աղտոտ ծակերէն դուրս թափեցան, մուկերու երամակի մը պէս, ինչպէս կ'ըսէ Ռիւթէրի մասնաւոր թղթակիցը։ Իրենց հետ առին ամէն տեսակ նուագարաններ, զորս կը փչէին ու կը փչէին, այս կերպով չար ոգիները փախցնելու նպատակաւ։ Գայլին կեցան մեծ հրապարակի մը վրայ իսապան, ապանիական և մեքսիկական թաղերէն խուժող փախստականներուն հետ խառն, անուսարարեցին ընդհանուր թոհ ու բոհ մը առաջ եկաւ, որ փողոցային ճակատամարտի մը կերպարանքը առած էր, ինչ որ ժամերով տեւեց, մինչեւ որ ոստիկանութիւնը յաղթեցաւ։ ուժնաւորներ յարձակմամբ մը իրարմէ բաժնել զանոնք։

Տուներու այս սիսանեան փլուզման անմիջական արդիւնքն էր բնակարարար բնակիչներուն փողոցները թափիլը։ Կարելի եղածին չափ, փախչողները իրենց հետ կը բերէին չարժական հարստութեանց և գոյքերու մասմը, այնպէս որ հիմա աւերակ Սան Ֆրանչիսքոյի փողոցներուն մէջ բազմ մը մեքենաներ կան, որոնց վրայ

վրայ կը խօսին, որպէսզի հոս կը գտնուէին ամենապարեւոր և ամենագեղեցիկ էջերը։

80 քիլոմէթր երկայն և 16 քիլոմէթր լայն ծովածոցին արեւելեան եզերքին վրայ Սան Ֆրանչիսքոյի գեղեցիկ նաւահանգիստերէն մին է, կը գտնուի Օքլէնտ ծաղկեալ քաղաքը, որ իր անտառ կ'ունէ իր փողոցներուն և պարկերուն մէջ արուեստի գործերու կողմէն զարդարուած բազմաթիւ կաղնիներէն, և ունի 70,000 բնակիչ։ Սան Ֆրանչիսքօ տանող երկաթուղին արեւմտեան կողմէն կը գտնուայ Օքլէնտի շարջ և յետոյ կը մտնէ 2 քիլոմէթր երկայն քարափին վրայ, որուն ծայրը երկաթուղիէն կ'իջնեն կառաւարգով 20 վայրկեանէն Սան Ֆրանչիսքօ երթալու համար։

Օքլէնտի հիւսիսային կողմը կը գտնուի Պէրքլի որ 1868թն հիմնուեցաւ Քալիֆորնիոյ համալսարանը, որ վերջին լուրերուն նայելով գրեթէ մեռած չէ։ Խաղաղականի ծովեզերեայ նահանգներուն գաւառական զարգացման մէջ կարեւոր դեր մը կը կատարէ այդ համալսարանը, ուր կը յաճախեն 4,000 ուսանող, որոնցմէ 1300ը կին են։

Հարաւային Խաղաղականի երկաթուղին Սան Ֆրանչիսքոյէն կը սանի 46 մղոն հեռի գտնուող Սան Ճոզէ քաղաքը։ Ճամբուն կէսը կառուցած է Բալօ ալթօ արուարձանը և ամէնէն 20 վայրկեան ալ դէպի հարաւային արեւմուտք կայ Էլէյտա Մթէնֆրոտ Համալսարանը, որուն չենքերը խիստ վնասուեր է։ Այս համալսարանը հիմնեցին Տէր և Տիկին Էլէյտա Մթէնֆրոտ ի յիշատակ իրենց մէկ հատիկ զաւկին, որ արկածով մը մեռած էր, և 200 միլիոն ֆր. կապիտալին վարժարանին։ Ներքին կապակցութեան ի սկզբան ոսկեմանի պէտք մին էր, և ասիկա քանի մը տարուան մէջ հարստացուց զինը։ Ինչպէս այդ կերպով հարստացած էին Ցէյր, Հերսթ, Բօլիս-Հընթինկթըն և Բրօքըր։ Մթէնֆրոտի մահուանէն վերջ իր այրին ամուսնին կատար գործադրել, և քիչ ժամանակի մէջ բարձրացաց հոյակապ համալսարանը փառաւոր չէնքերով և հարուստ կալուածներով, այնպէս որ Հարվարտի և Շիքագոյի համալսարաններէն վերջ Մթէնֆրոտ համալսարանը այսօր Ամերիկայի ամէնէն ծաղկեալ և հարստատուն վարժարանն է։ Համալսարանը բացուեցաւ 1891ին, ունի 150 ուսուցիչ և 1500 ուսանող, որոնցմէ 500ը կին։

Սան Ճոզէ, որ չատ գեղեցիկ դիրք ունի, կը հաշուէ 22,000 բնակիչ, ուրացնելէ չատ գիրմանացի։ Ամենամեծարա պարարեր հովին գլխաւոր վայրն է և իր ընտիր կլիմայէն համար հաղարաւոր այցելուներ կը քաշէ։

Սան Ճոզէ քառասուն քիլոմէթր հեռուն կայ Համիլթըն լեռան վրայ նշանաւոր Լիք Դիտարանը, որ հիմնուած է 1876ին մեծագոյն ճէյմս Լիքի թողած կապիտալին, 3½ միլիոն ֆրանք, 1354 մէթր լեռնային բարձրութեան մը վրայ։ Լիք-Դիտարանը աշխարհի առաջին գիտարաններէն մին է, և գիտնական աշխարհը շատ բան կը պարտի անոր գիւտերուն։ Նշանաւոր է իր հեռադիտակը, որուն տրամաչափը 91 սանթիմէթր տրամագիծ ունի։ Այս հեռադիտակին հիմին տակը թաղուած է ճէյմս Լիք։

Սան Ֆրանչիսքոյի Շուկան, որ այնքան ողողմելի վիճակի մէջ է հիմա, աշխարհի ամէնէն բանուկ հրապարակներէն մին է։ Գործառնութեանց միջոցին կարելի էր տեսնել հոն աշխարհի ամէնէն տարբեր ցեղերուն ներկայացուցիչները, զորս կարելի չէ տեսնել ամերիկեան ուրիշ ոչ է քաղաքի մէջ։ Վաճառականոցի հրապարակին առջեւ կը բարձրանայ քարէ հոյակապ չէնքը Ժամացոյցի աշտարակով մը, որ կը տիրէ ամբողջ քաղաքին վրայ և ունի հոյակապ տեսարան մը։ Շէնքերուն ամէնէն գեղեցիկները և մեծերը այս մասին մէջ կը գտնուին, Բրօքը-Դիլմոնկ, Բալաս Օթէլ 1300 սենեակներով։ Նոյն իսկ Նիւ-Եորքի Վալտորֆ-Ասթորիա օթէլը ո՛չ պերճանքի, ո՛չ մեծութեան կողմէ չի հաւասարիր սորա։ Հոս պէտք է բսել թէ Սան Ֆրանչիսքօ, ինչպէս նաև ամբողջ Քալիֆորնիա, Օթէլներու երկիրը կոչել կարելի է։

Սան Ֆրանչիսքօ իր 450,000 բնակիչներուն համար ունի 100 օթէլ, 1000ին մինչեւ 1300 սենեակնոց։ Ասոնց մէջ միշտ այցելուներ խճողուած են Ամերիկայի արեւելեան նահանգներէն, որոնց հարուստները կը նախընտրեն իրենց իրիկուն եղած կեանքին վերջին օրերը Քալիֆորնիոյ մէջ անցընել։ Բալաս Օթէլին մօտ կը բարձրանայ, Մօնկոմերրի Սթրիթին անկիւնը, հոյակապ Միլլու-Պիլդինկն և Հէյտբրա չէնքը, երկուքն ալ առեւտրական մթերանոցներ։ Յետոյ կուգան քաղաքին երեք մեծ օրթէներթերուն հոյակապ խմբագրատուները, որոնց մեծութիւնը առապարկան կրնայ համարուիլ։

Քաղաքին ամէնէն գեղեցիկ չէնքն էր Քաղաքապետարանը, որ իր հոյակապ գմբէթով կը սիրէր ամբողջ քաղաքին վրայ, Ուսումնիկներուն Կապիտոլեան կամարին ոճով չինուած։ Կամարին վրայ կը բարձրանայ քաղաքին ազատութեան արձանը, որ Նիւ-Եորքի նմանօրինակ արձանին նման աչքերը սեւված է ծովուն վրայ։ Քալիֆորնիոյ բանաչատ գաւառներուն հրաշալի տեսարանը կը վայելէին զրօսաշրջիկները այս գմբէթին վրայէն։

Սան Ֆրանչիսքոյ իր անունը առած է Ֆրանչիսկեան կրօնաւորներէն, որոնք 1776ին միսիոնարական առն մը հիմնեցին Սիէրրա Մօրէնոյի արաւքին կողմը։ Ասոնք ինքնաբերաբար, Ասկեղանի վրայ, այսինքն Խաղաղական Ովկիանոսը Սան Ֆրանչիսքոյի ծովածոցին հետ կապող նեղուցին վրայ, որուն չարջ սկսաղարգիանութիւն մը գտնուայ։ Քալիֆորնիոյ ոսկեհանքերուն գիւտէն ի վեր 1848ին այդ գաղթականութիւնը մեծ համեմատութիւն մը առաւ, և այսօր Սան Ֆրանչիսքօ, որուն Ամերիկացիք Ֆրիսքօ կ'ըսեն կարճ բլլալու համար, կէս միլիոնի չափ բնակիչ ունի, որոնցմէ 35,000ը գերմանացի։ Արեւմտեան Ամերիկայի ամէնէն հարուստ քաղաքն էր, ունէր վեց մեծագոյն թատրոն, քանի մը հատ ալ չինական թատրոն, 40 հիւանդանոց, 30 մատենադարան, վաթսուն քիլոմ, որոնցմէ ոմանք գեղանական։

Դիմանայցիք Սան Ֆրանչիսքոյի մէջ առանձնակով գիրք մը կը վայելէին, քաղաքին վարչութեան մասնակից էին մէջտեղ և Ոսկեղջրեան Բաւարին մէջ։ 1901ին կանգնեցին կէսթէ-Նիլլէր յիշատակարանը, Վարմարի յիշատակարանին նման։

Սան Ֆրանչիսքոյի հանդարտարանը սեմնարտ արժանի վայրերէն մին էր, զոր հիմնած է հռչակաւոր լրագրի արտօնատէր և քաղաքական մարդ Մր. Հիրսթի հարուստ մայրը, քանի մը միլիոն տարի ծախքով։ Շէնքին յատկագծին համար միջազգային մրցում հաստատուեցաւ։

Սան Ֆրանչիսքոյի վաճառականութիւնը և ճարտարարուեստը յոյժ նշանակալից էին։ 50,000 գործաւոր ունէր քաղաքը։ 1890ին արտադրութեանց դրամական արժէքը 700 միլիոն ֆր. էր։ 1897ին Սան Ֆրանչիսքոյի արտադրութիւնը 480 միլիոն ֆր. արժէք ունէին։ Ներքին առեւտրութիւնը 430 միլիոն ֆր.։ 1897ին Սան Ֆրանչիսքոյի նաւահանգիստը մուտ 1 միլիոն 260,000 թոն տարողութեամբ նաւեր, իսկ դուրս եկան բեռնաւորուած 1 միլիոն 190,000 թոն տարողութեամբ նաւեր։ Արտադրութիւնը (ցորեն, գարի, պտուղ, գինի, մեղրի) մեծ մասամբ Եւրոպա կ'երթայրն։ Սան Ֆրանչիսքօ մեծ կեդրոնն էր Ծ. Արեւելեան վաճառականութեան, անկէց չոգենաւային գիծեր կային դէպի Եոքոհամա, Հանկոլուա, Սիանէյ, Բանգոնա և Ալասքա։

Սան Ֆրանչիսքօ Հռոմի նման բլուրներու վրայ հաստատուած է, դարաւոր բարձրացած ամիթիատրոնի ձեւով։

ՔՐՈՆԻԿ

ՅՈՒՆԱՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Երէկ ժամը Դին Յունայ Տ. Եռաքիմ պատրիարքը հանդիսաւոր թափորով եկաւ ապ. Պատրիարքարան։ Մայր եկեղեցւոյ և մօտակայ յոյն եկեղեցիին զանգակները կը հնչէին։ Երկու խումբ բարմաներ մը, մեծ մասամբ յոյներ, լեցուած էր թէ՛ Մայր եկեղեցւոյ փողոցին և թէ՛ առաջարին մէջ։ Տ. Եռաքիմ պատրիարքը իր բազմաթիւ հետեւորդներովը դուռնէն ընդունուեցաւ վարդապետներու և քահանաներու կողմէ։ Դասդիճին դրան առջեւ. Հայ և Յոյն պատրիարքները երիցս ողջագուրուեցան և Ս. Զատիկը շնորհաւորեցին։ Դասդիճին մէջ պատուասիրութիւններ եղան հիւրերուն։ Բաւորդ ժամուան տեսակցութենէն վերջ Տ. Եռաքիմ պատրիարք առաջնորդութեամբ բարձրաւակիր քահանաներու և դպիրներու, հանդիսաւորապէս ուղղուեցաւ Մայր եկեղեցւոյ առաջ սահարը, և սեղանին վրայէն յանարէն հետեւեալ քարոզը կարդաց զոր Արիս էֆ. Ֆէնճեան հայերէնի թարգմանեց։

«Այս է սուրբ և նուիրական օրը, ուր Տէրն Յիսուս Քրիստոս անուանեցաւ մեր Ամենապատուութիւն Տ. Մարգարէ Ս. Պատրիարքին մեր Եկեղեցիին մէջ Ս. Յարութեան ուսին տեղի, այն ողջոյնը որ խաղաղութեան և սիրոյ խոսացաւն է, խաղաղութիւն և Սէր, որոնց վրայ հաստատուած է Յիսուսի Քրիստոսի Ս. Հաւատքը։ Կ'ողջունենք ուրախութեամբ մեր ամէնքդ կարգալին և սրտաբուխ զգացումներ։ Բրիստոս յարեաւ մեռելոց։ Այս, Յիսուս Քրիստոս յարեաւ և հոգիները փրկագործեցաւ, իր նուիրական արեամբը փրկագործելով ամբողջ քրիստոնեայ աշխարհը։ Քրիստոս իր յարութեամբ սասանեցուց մարդկային ազգին բոլոր թշնամիները և խորտակեց անէծքի պատը։ Յիսուս Քրիստոս յարութիւն առաւ և գիւերը խորտակուեցան, փառք և փառաւորութիւն Իրեն։ Բայց, որպէս զի մեր ուրախութիւնը կատարեալ ըլլայ, մենք պարտինք, ինչպէս գրած այ իրենց քրիստոնեաներ և իրերու հետեւողներ իրենց որ երիքօրեայ թաղումէն եւքը Յարութիւն առաւ, մենք պարտինք ամէնքս, մենք որ իր անունը կը կրենք, այժմ և մինչեւ յաւիտեան պահել իր պատուիրանները ճշգրիտ և մեր կրօնական ու ընկերական կեանքը հաստատելնել, իր սրբազան բաղձանքներուն։ Մեր հոգեւոր փրկութեան հետեւանք մեզ տալիս հայրը և այսպէս միշտ երջանիկ ապրի»։

Ս. Պատրիարքը որ չատ լաւ գիտէ ապրիլ ազգին ալ, հաճեցաւ զուարթ հայրենասիրերով քաջալերել Բասիմորդին ու մանկապարտէզի երկուս ամիսը, իրարանցութիւն մէկ մէկ ժպիտ ու գրգռանք ուղղելով։ Երգուեցան Ն. Սրբազնութիւնն անուան ձօնուած երգեր և ուղերձներ, ուրիշ նոր ալ սաքք բաշխուեցաւ բոլոր ազգ։

Յետոյ Ս. Պատրիարքը եկեղեցի իջաւ ու նախագահելով կիրակամուտքի արաւորդութեանց՝ իր պատարագիչ «Հայր գթած»ը արտասանեց։

Երէկ առաւ Ս. Պատրիարքը պատարագ մատուց և հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարեց եկեղեցւոյ բարերարներու յիշատակին համար։ Ճաշու զրքէն վերջ բնաւան ասնելով Բրիստոսի «Երանի սրտոյ ոչ իցէ տեսեալ և հաւատացին» խօսքը, բացատրեց թէ Քրիստոնեայ մը միայն խօսքով պէտք չէ ըլլայ այլ գործով պէտք է ապացուցնել իր նուիրումը բարեգործութիւններով։ Վերջացուց բարեմաղթութիւններ ընելով Վեհ. Կայսեր համար։

Արարողութիւններէն ետք Ս. Պատրիարքը նախագահեց Թաղ. Խորհրդոյ կոչմամբ ուղարկեցին։ Ն. Սրբազնութիւն զանազան դրամական նուէրներ բրաւ եկեղեցիին և թաղին ազգանուէրն և Դուշաբաշ Ազգանախնամին։

ՊԱՏ. ՓՈՒՆԱՆԻՐԴ Տ. Գաբրիել Սրբազան երէկ Սամանիոյ եկեղեցիին մեծ դրան քով պատրաստած ազոթքներով կատարեց հիմնարկէքը այն կատարածներուն, որոնք հանդուցեալ Միքայէլ էֆ. Յակոբեանի ծախքով պիտի չինուին։ Սրբազանը բրիչի առաջին հարուածը թնա առաւ։ Արքի դրան քովի պատերը և չէնքերը պիտի փլցուին և նորէն պիտի չինուի դարը, իր երիս կողմին վրայ տանելով մը խանութներով։ Իսկ ներքը եկեղեցիին բակին մէջ պիտի չինուին խորդարան մը և ուրիշ մէկ քանի չէնքեր, քահանայից, Ազգանախնամին և Դպրաց Դասուն համար։

ՕԾՈՒՄ

ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ Տ. ԲԱՐԹՈՂԻՄԷՈՍ Ա. ԵՊԻՍԿ.Ի

Շաբաթ օր Բերայի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցիին մէջ հանդիսաւոր կիրակի ուղի ունեցաւ Օծման և յոդարկաւորութեան արարողութիւնը Տ. Բարթողիմէոս Արքեպս. Զմիւռնիոյ, որ ինչպէս գրած էինք, վախճանած էր Ուրբաթ ցրեկ ժամը 7 ին։ Եկեղեցին լեցուած էր խուռն բազմութիւնով մը։ Ծանօթ անձնաւորութիւններու համար յատուկ տեղ մը յատկացուցած էր դասերուն մէջ և դասերուն հետ։ Կողմերը։ Ժամը 2ին սկսաւ արարողը, զոր մատոյց Տ. Հմայեակ եպս.։ Երգեցողութիւնները մասնակցութեամբ այլ և այլ թաղերէ եկող դպիրներու, ներգաշնակութեամբ կերգուէին։

Ողջոյնի ժամանակ, Ս. Պատրիարքը խօսեցաւ դամբանականը, բնաւան առնելով Եսայի մարգարէին սա խօսքը։ «Բայց դուք քահանայ Տեառն կոչեսջիք և պաշտօնեայ Աստուծոյ անուանեսջիք»։ Ն. Սրբազնութիւնը նախ եկեղեցական կարգին վեհութիւնը ի վեր հանեց, յարելով թէ Մարգարէն մեծ կարեւորութիւն տուած է եկեղեցականութիւնը, իբր Աստուծոյ սան պաշտօնեայ։ Ս. Պատրիարքը ընդլայնելով Եսայի մարգարէի այս խօսքը, ծանրացաւ եկեղեցական կոչման մեծ պատասխանատուութեան վրայ և մանաւանդ՝ հանդուցեալին կեանքը նկարագրեց, 27 տարի առաջնորդական միակ վիճակի մը հովուութիւնը վարած ըլլալը, և 30 տարուան եպիսկոպոսական պաշտօնը, ինչպէս նաև իր Տեղապահական պաշտօնը։ Սրբազնութիւնը հանդուցեալին այսքան երկար տարուան եկեղեցական ծառայութիւնը թուելով, յարեց թէ քահանայի մը կամ Աստուծոյ Տաճարի պաշտօնեայի մը համար սիրելի է եկեղեցին եկեղեցականութեան հետ, և այս առթիւ ներկայացուց հանդուցեալին եկեղեցականութեան և Աստուծոյ տաճարին վրայ ունեցած սէրը, մինչեւ ոմն ժամանակ գաւառական ժողովուրդին հոգեւոր պէտքերը հոգալ։ Ս. Պատրիարքը յարեց թէ 27 ամբողջ տարիներ մէկ վիճակի մը վրայ պաշտօնավարող եկեղեցական մասով կը ցուցուի մեր հոգեւոր դասուն մէջ։ Թուելով հանդուցեալին բարեմասնութիւնները, բաւ թէ հովուական կենաց գաղափարները ճշգիւ գործադրած էր հանդուցեալը, ինչ որ քրիստոնէական կենաց առաքինութեան պսակն է։ Ցիչեց նաև թէ բաւ Ս. Գրաց՝ եկեղեցականին յաղագս թեան գաղափարը իր ներգործութեան ուսուցիչ է, և հանգուցեալ Արքեպսկոպոսը իր կենցաղաւարք վարքով, ան Պետրոս թիւնը ունեցած հաւատարմութեամբ՝ ժողովրդականութիւն չանող եկեղեցականներէն մէկն էր ազած, և այս յատկութիւններու համար ամէնէն աւելի աչքի զարնող կէտերն են։ Ապա մեկնեց հանգուցեալին գթած և ողորմած բնաւորութիւնը, և ցաւ յայտնեց որ Տ. Բարթողիմէոս արքեպս. 68 տարեկան հասակին մէջ իր մահկանացուն կը կնքէ, բայց միովին իր պարտականութիւնը կատարած, և եթէ կայ եկեղեցականի մը համար փափաքելի բան մը՝ այն ալ իր վերջին ճաչակն է և հանդուցեալն ալ արժանացաւ իր վերջին ճաչակին, քանի որ վերջին պատարագն ալ մատուցած՝ այժմ Արարչական կամքին կը հպատակի։ Ի վերջոյ Ն. Սրբազնութիւնը հանդիսաւ մաղթեց հանդուցեալ Արքեպսկոպոսին հոգւոյն համար և մաղթեց որ մեր եկեղեցականութիւնը իրեն նման արժանաւոր յաջորդներ ունենայ ի փառս և ի պաշտպանութիւն Ս. Եկեղեցւոյ։

Դամբանականէն վերջ Տ. Բարթողիմէոս Արքեպս.ի դագաղը որ զետեղուած էր եկեղեցիին կեդրոնը չբեղմնաւորելի մը վրայ առաջ տեսնուին առջեւ հանուեցաւ քահանայական կոյսէ, պատշաճ արարողութիւններով։ Վախճանեալը եպիսկոպոսական զգեստները և պատուանշանները կը կրէր դագաղին մէջ, գաւազանով և խաչով։ Սեղանին վրայ սկսաւ օծման արարողութիւնը, նախագահութեամբ Ս. Պատրիարք հօր, որուն չորքը կը գտնուէին Տ. Մեսրոպ արքեպս.ի, Սուքիասեան Տ. Գրիգորիս Արքեպս. Յովհաննէսեան Տ. Մկրտիչ արքեպս. Վեհապետեան, Տ. Հմայեակ եպս. Դիմաքսեան, Տ. Գէորգ եպս. Եղեկեան, Տ. Գաբրիել եպս. Ճէվահիրճեան և Տ. Մանսէ եպս. կէսարիացեան և Տ. Վահան Պարսիզակցի, Եղիշէ Զիլինկիրեան, Տաճատ, Բարգէն, Ներսէս, Վահան, Գրիգորիս, Եղիշէ, Եղբայր, Տիրայր, Մարիս, Շահէ և Գայէ վարդապետները, Բերայի առաջնորդ Տ. Մկրտիչ հայր, Կէսրի Փաշայի առաջնորդ Տ. Ոսկի քահանայ, Ֆէրիգիւղի Տ. Գէորգ և տիրաբ բարձրագոյն քահանաներ։ Օծումը կատարեց Ս. Պատրիարքը։ Սգակիր կեցած էին Տ. Արիստակէս եպիսկ. Ազնիւ էֆ., հանդուցեալին եղբայրը։ Բիւզանդ էֆ. Զմէնեան և Հայեան վարժարանէն ուսանողներ։ Իսկ յարգարարութիւնը առաջ բարձրութեան մէջ կ'երեւէին ի մէջ այլոց՝ Գաբրիել էֆ. Սորատնկեան, Թոգէր էֆ. Եաղճեան, Ապուխլէքրիմ Պարոյ, Աղասի պէյ Կէօչէօղլու, Տիգրան Եուսուֆեան, Սիսակ Ֆէրիս պէյ, Տիգրան Տ. Ներսէսեան, Թարգէն Բրքքի, Յովհաննէս Թորոսեան, Օօքի. Գաղասեան փաշա, Մինասյէլ Կիւլլապեան, Եդուարդ Դարակէօզեան, Սարգիս Թաշճեան, Զենոբ պէյ Մէրտանեան, Տիրան Կիւմիւշկիրասեան, Յարութիւն Դարամանեան, Յակոբ Էսմեան, Գաբրիել Գաբրիէլեան, Արիս Ֆէսճեան, Մկրտիչ Տիրաքուեան, Գարեգին և Արմենակ Ֆէրիս, Մինասյան Աբրիկեան, Մարտիրոս Ֆրէնկեան, Սրսէն Սրսէնեան, Օօքի. Օրմանեան, Գրիգոր Գրքրճեան, Պապի Պապեան, Թարգէս Էքմէքճեան, Միհրան Սմիրնեան, Կ. Պապեան, Մարտիրոս Հարունց, Խաչիկ Ղազարոսեան, Գրիգոր Ոսկան, Կրոնիկ Փափազեան, Յակոբ Յակոբօֆ, Յովհաննէս Մարտիրոսեան, Յակոբ Պարոն, Գրիգոր Սէլիմիսկեան, Կարապետ Բաղասճեան, Բարիզ Թիւրեան, Կարապետ Այտաճեան, Յովհաննէս Գայսէրեան, Մինաս և Սարգիս Գէոչանեան, Մէլքոն Պարսիկեան, Յարութիւն Գասապեան, Աբրահամ Արվարեան, Մինաս Գարպենեան, Հայկ Խոճասարեան, Գէորգ Սիմիրչեան, Աբրիկ Բերթէվ էֆէնտիներ և ուրիշ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ։

Արարողութիւններէն վերջ դագաղը հանդիսաւոր թափորով դուրս հանուեցաւ։ Առաջէն կ'երթային ոսոփկանվիճակներ, ոսոփիներ, թագապետական չաւուշներ, Գոմիսէրներ և բարապանները և Կոսեան վարժարանի ուսանողները։ Ասոնց կը հետեւէր եկեղեցական դասը և յետոյ դագաղը։ Թափորը հասաւ Ս. Յարութիւն եկեղեցիին առջեւ, ուր ներկայ եկեղեցական դասուն կողմէ Հոգւոյ մը կարգացուեցաւ, ուրկէ վերջ հանդուցեալին դագաղը զետեղուեցաւ շքեղ մեռելատանի մը մէջ և փոխադրուեցաւ Շիշլիի Աղգ. գերեզմանատունը։ Յուղարկաւորներէն չատեր կառքերով հետեւեցան դագաղին։ Տ. Գրիգորիս արքեպս. Տ. Գէորգ եպս. և վարդապետներ ուքահանաներ վերջին արարողութիւնները կատարեցին գերեզմանատան մէջ և վախճանեալին մարմինը ամփոփուեցաւ եպիսկոպոսական թաղին մէջ։

∴ Շիշլիի և Բանկալթիի զինուորական հրամասար Մէհմէտ փաշա, ընկերակցութեամբ Սէր զօմիսէրին, գերեզմանատուն երթալով ցայտկցութիւն յայտնեց Վանքեան Սրբազանին ու Ազգին. էֆ.ին։ Ոսոփկանական նախարար Բարձր. Շէֆիկ փաշայի կողմէ Մկրտիչ էֆ. Տիրայուեան, ներկայ գտնուելով յուղարկաւորութեան, յետոյ հանդուցեալին ընակարանը գնաց և ի գիմաց Բարձր. Նախարարին ցայտկցութիւն յայտնեց։

ՆԵՐՔԻՆ

ՊԱՇՏՕՆ. — Գասթէմոնիի կուսակալ կարգուեցաւ Տիարպէքիրի կուսակալ Նազիմ փաշա։

∴ Արճէշի (Վան) գաւմսական կարգուեցաւ Պէշիրիի նախկին գաւմսական Մէհմէտ Ֆուատ պէյ։

ԱՍՏԻՃԱՆ. — Ուրբաթ Բ. ասիճան արուեցաւ պաշտօնեաներու դիւանին անօրէնի օգնական Անմէտ Հիճապիլ էֆէնտիի։ Մինթէմպիրի՝ Պրուսայի էմանէթճի Անատ էֆ. Մարաշլեանի։

ՊԱՏՈՒԻԱՆՇԱՆ. — Օսմանիյէ Յրդ պատուանշան արուեցաւ Բէյրի. Վարժարանին ներքին անօրէնի օգնական հաղարապետ Էսատ պէյի։ Իմթիյազի ասկի և արծաթի չքագրամ արուեցաւ գերման գեսպանատան Ա. Թարգման Տօքթ. Կիպի։

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ.— Պոլսոյ Կայս. Դիւանքը կը ծանուցանէ թէ Ապրիլ 3/16ին Սոֆիայի մէջ երկրաչարժի բաւական զօրաւոր ցնցում մը զգացուած է։ Երկրաշարժի առաջ, Խարբերդ, Կիւմիւշխանէ և Էյրի Տէրէի մէջ ալ թեթեւ երկրաշարժ մը զգացուեցաւ, բայց սակայն չեղաւ։

ԴԱՍԱՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ.— Պոլսոյ Եկեղեցական Ասամբլէան զատեց Մաթէոս անուն անձը որ ամբաստանուած էր թէ անցեալ Յունվարին Բէրա, Նշանաշեան Եղբարց վաճառատան մէջ սպանած էր բնակիչը Պոլսոյ։ Նկատելով որ Մաթէոս ոճիրը գործած է անզգայութեամբ և ոչ կանխամտածութեամբ, դատարանը զայն երկու տարի բանտարկութեան դատապարտեց։

ԿԵՂԾԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԸ. — Թրանսվալի կեղծ արժեթղթեր չինելու կեղծարարութեան գործին մէջ նարտար մեղադիրներ ձեւք անցուեցան։ Ասոնք են.— Դալաթիա, Զիլեր պէյ խան վիճակին Վիկտոր Միլլէր, Ճուպէքայի քով մեքենաւոր Ֆրանչիսքօ, բնակիչ Սթէլիօ և Դալաթիա, Արլանթի տպարանը աշխատող Արիսթօֆանի։ Դրամ էինք թէ սասիանութիւնը ձերբակալած է նաև սակարանին մէջ խաղացող ծանօթ Երուանդ անուն մէկը որ հրապարակին և կեղծարարներու միջեւ միջնորդ կ'ըլլար խարդախ թղթերը ջրելու։ Դարպասան Տէրբանի, Ճուպէքայի և Երուանդի խոստովանութեանց հայելով, իբրեւ կորմէ հոս հոն ուտած ձգուած Թրանսվալի կեղծ թղթերուն արժէքն էր 40,000 ոսկի, բայց փոխարէն տուած էին միայն 3,000 ոսկի։ Կեղծարարները չի կրցան խելքի մօտ պատասխան մը տալ թէ ինչ բրած էին այդ դրամները։ Այսօր դատարանին կը յանձնուին այս կեղծարարութեան վերաբերեալ թղթերը, տեղեկագիրները մեքենաները, գործիքները և այլն, վեց մեղադիրներուն հետ, որոնք են Ճուպէքա, Վիկտոր Միլլէր, Արիսթոֆանի, Ֆրանչիսքօ, Սթէլիօ և Երուանդ։ Ահա թէ ինչպէս Միլլէր ձեւք տուաւ օձիքը։ Ոստիկանութիւնը քննութեամբ հասկցաւ թէ 4 տարի առաջ Տիգրան Դարպասանի հետ յարաբերութեան մէջ էր Ղալաթիա Զիլեր պէյ խան վիճակին գերմանացի Վիկտոր Միլլէր, որ կը բնակի Ֆերիգիւղ։ անմիջապէս տեղեւ սենեակը կոխուեցան։ բայց կասկածելի բան մը չի գտնուեցաւ։ Միլլէր նախ յայտարարեց թէ ո՛չ Տիգրանը կը ճանչնայ և ոչ ալ անոր հետ գործ ունեցած է։ Բանեցաւ իրեն թէ Տիգրան խոստովանած է որ չորս տարի առաջ իրեն հետ ընկերովի արժեթուղթ հաներ են, և թէ ի հարկին երբեւ սիրի բերուին։ Միլլէր ասոր վրայ, խոստովանեցաւ թէ չորս տարի առաջ Տիգրան իրեն դիմելով, որոշեցին Թրանսվալի կեղծ արժեթուղթեր ապագրել։ ատոնց վերաբերեալ թուղթ, գործիք և այլն գտնելու համար Տիգրան բանաւոր դրամ ծախսեց։ Ֆերիգիւղի իր տան մէջ կեղծ արժեթուղթ պատրաստելով կը յանձնէր Տիգրանի որ ատոր փոխարէն օրական երեք ոսկի կուտար իրեն։ Տարի մը Թրանսվալի կեղծ արժեթուղթ պատրաստելէ ետքը, տեսնելով որ ատոնց թուղթերը իսկականէն քիչ մը հատ են, երկու տարիի չափ պատրաստութիւնը դադրեցուցին կասկած չհրաւիրելու համար։ Միլլէր յարեց թէ Իրաքլի անուն ապաստար մը ունէր որ անցեալները մեռեր է, և ան ալ մանկակից էր։ Տասնչորս ամիս առաջ էր որ Ճանչցաւ Ճուպէքան, որով, Թրանսվալի բանաւոր արժեթուղթին նման թուղթ, մեքենայ և այլն գտնելու նպատակով Ճուպէքան Անգլիա զրկեցին և Տիգրան ատոր համար 2000 ոսկի ծախսեց։ Ճուպէքա վերադարձաւ և նորէն չատ մը կեղծ արժեթուղթեր պատրաստելու ուքեցին։ Մէկ քանի ամիս զադրելէ ետքը նորէն, չորս ամիս առաջ, Երրորդ անգամ ըլլալով, արժեթուղթի ապագրութեան ձեռնարկեցին։ Միլլէր ըսաւ նաև թէ չորս տարի առաջ ինք չենած էր կեղծը այն կենքին որով Սարարանին մէջ կը կնքուին արժեթուղթերը։ Ճուպէքայի քով մեքենաւոր Ֆրանչիսքօ և բեռնակիր Սթէլիօ ալ յայտարարեցին թէ տեղեկութիւն ունին կեղծ արժեթուղթերու պատրաստութենէն։ իրենք ապագրութեան թարերը Միլլէրի քովէն Ճուպէքայի և փոխադրաբար և կամ Դալաթիա Խրիսթիսի տպարանը կը փոխադրէին։ Խրիսթիսի տպարանին մէջ աշխատող Արիսթօֆանի այդ արժեթուղթերէն մէկ մասը գտնուած է եղեր տպարանին մէջ մարդ չգտնուած պահուն։

«ՄԱՆԶՈՒՄԷ»-Ի ՈՒՂԵՒՈՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹՈՆԸ — 43 —

ՏԸՆ
ԺԻՒԼ ՎԷՐՆ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ
ՍԻՄՈՆ ՋԷՈՄԼԷԳՃԵԱՆ

Արտառոց Կտակ Մը

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ԺԱ.
ՕՎԻՏՈ ՖՕԼԻԻ ԱՀՈՒԴՈՂԸ

— Հանկցայ, բայց որովհետեւ դուն ալ մանանկից ես, ինչպէս նահ. ես, իրրեւ քու մանրիմ բարեկամէիդ, ուստի Մարթա Ըէպլին համար մաղթանք ընելէ առաջ, կը հրաւիրեմ քեզ որ ինծի համար մաղթանքներ ընես։ Եւ յետոյ, նորէն կ'ըսեմ որ այդ արուեստագէտին ո՛ւր ըլլալը յայտնի չէ, կարծեմ թէ Ֆոտ Ռիլիէն շատ հեռի ըլլա չէ, եթէ սակայն արեան մը պատճառ չէ։

— Յուսալու է որ պատճառ չըլլայ, Օվիտա։

— Իրաւունք ունիք, սիրելիս, յուսալու է որ պատճառ չըլլայ։

Այսպէս, Օվիտա Ֆոլի յանախ այս հեգնական եղանակով կը պատասխանէր երկչոտ Լէնի Ուէկկի զիտողութիւններուն։

Յետոյ, աւելի զրգռելով զայն, աւելացուց,

— Բնաւ խօսքը չես ըներ սա գարշելի Դօմ Քրոպին, որ Թէքսաս կ'երթայ։ Ինոր համար ալ մաղթանքներ չե՞ս ըներ։

— Կը մաղթեմ, Օվիտա, որ բախտը ա՛յնքան հեռաւոր երկիրներ չդրկէ մեզ ալ։

— Բէ՛հ, Լիսի։

Օվիտա, մենք կին ենք և մեզի մօտակայ նահանգ մը երթալուս աւելի ազէկ պիտի ըլլայ անդուստ։

— Համաձիս եմ, Լիսի, և սակայն եթէ բախտը մեզ խնայէր կնամեծարութիւնը չանենայ, և եթէ մեզ Աստանտան կամ Խաղաղան Ովկիանոսները և կամ Մեքսիկայի ծովածոցը դրկէ, պարտաւոր ենք համակերպիլ։

— Պիտի համակերպենք, Օվիտա, քանի որ այնպէս կ'ուզես։

— Իմ ուզելուս համար չէ, այլ որովհետեւ այնպէս պէտք է, Լիսի։ Դուն մինակ մեկնումդ վրայ կը մտածես և վախնաս երեք երրորդ խորշը ժամանելնուս վրայ բնաւ չես խորհիր, մինչ ես զիշեր ցերեկ անոր վրայ կը խորհիմ։ Յետոյ միաք չես բերեր Շիքակօ դառնալիս, ուր միլիոնները մեզ կ'սպասեն սա պատուական նոտարին մատակին մէջ։

— Այ՛ս, ժառանգութեան հրչակաւոր միլիոնները, բաւ Լիսի ժպտելով։

— Տեսնենք, Լիսի, միւս խաղակիցները ընդունած չեն Դիզպրիի ամոր Մայնի ճամբուն վրայ չէ։

— Խեղճ մարդիկ։ Կը կարեկցիմ անոնց։

— Ա՛հ կը բարկանես զիս, պառաւ Օվիտա Ֆոլի։

— Եւ դուն եթէ չանդարտիս և չարունակես զրգռելի, ինչպէս որ չարաթէ մը ի վեր կ'ընես, հիւանդ պիտի ըլլաս և ես ալ հոն պիտի մնամ քեզ խնամելու համար։ Ահա առաջուրնէ խնայ կուտամ քեզի։

— Ե՞ս, հիւանդ։ Ինչ կ'ըսես։ Իմ ջեղերս են որ առողջ կը պահեն զիս, և արդէն ճամբորդութեան ամբողջ սեռզութեանը միջոցին ջղագրգիռ պիտի ըլլամ։

— Լա՛ւ, Օվիտա, բայց այն առեն քու սեռդ ես անմոլորն պիտի իմամ։

— Դու՞ն, դուն։ Էյ հիւանդ ըլալու խօսք մի՛ ըներ ինծի պառաւ պատուական օրիորդը և Լիսի Ուէկկի վիզը նետուեցաւ։

— Ուրեմն հանդարտ, պատասխանեց Լիսի Ուէկկ անոր համբոյրներուն պատասխանելով, և այն առեն հիւանդ չեմ ըլար։

Օվիտա Ֆոլի մեծ դժուարութեամբ յաջողեցաւ զսպել ինքզինքը, գարշուելով այն դաղափարէն թէ իր բարեկամը Մայնի ճամբուն վրայ չէ։

— Խեղճ մարդիկ։ Կը կարեկցիմ անոնց։

— Ա՛հ կը բարկանես զիս, պառաւ Օվիտա Ֆոլի։

— Եւ դուն եթէ չանդարտիս և չարունակես զրգռելի, ինչպէս որ չաբ